

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon,
uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo,
arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan
museoamanuenssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden
omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus.....	5	RUSKELAN KYLÄ.....	61
Luokituksen kriteerit	5	229 Vanha kylänmäki	66
Pääkohteet	5	229b Ruskelan muutamotorni.....	69
Aluekohteet ja historialliset tielinjat.....	5	229 Uusi Ruskelankylä	71
 		100. Ruskelan koulu	73
IV. TUUSULANJÄRVEN LÄNSIRANTA	8	101. Ruskelan entinen alakoulu	75
 		102. Lammaskallio	77
PAIJALAN KYLÄ.....	18	 	
209. Alikylä eli Anttilan alue.....	24	LÄHTEET	81
91. Paijalan ala-aste	31		
92. Paijalan Ylikylä ja Ylikylän käsityöläisrakennukset.....	33		
210. Vanha Rannankoukku.....	42		
93. Koukku Ylikylässä	44		
94. Kylänpää.....	46		
95-99. Tuusulanjärven länsirannan huvilat.....	48		
95. Rannankoukun huvila eli Villa.....	50		
96-98. Haaparanta, Syrjä ja Sarvikallio.....	52		
99. Hietasalmi.....	54		
233 Paijalan Lassila	57		
234 Paijalan Lepola entinen Toukola	59		

Paijalan ja Ruskelan maakirjakartat sekä isojakokartat ja uusjaon kartta on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökielossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemaraken-teen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kunin-kaankartaston lähtömaterialina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisesta tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITTEERIT

Pääkohteet

Luokka I

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin

kohteisiin sisältyy useita arvönäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokitukselta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II

Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakennushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvönäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyypin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III

Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet

Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luoja ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirien rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti

Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuus.

Suojella paikoillaan vai siirtää?

Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakuntalaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien

sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopai-kalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa. Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosista: ovista, ikkunoista, heloisista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kuluminen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvönäkökulmia, mm. rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2

Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

Luokka 3

Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

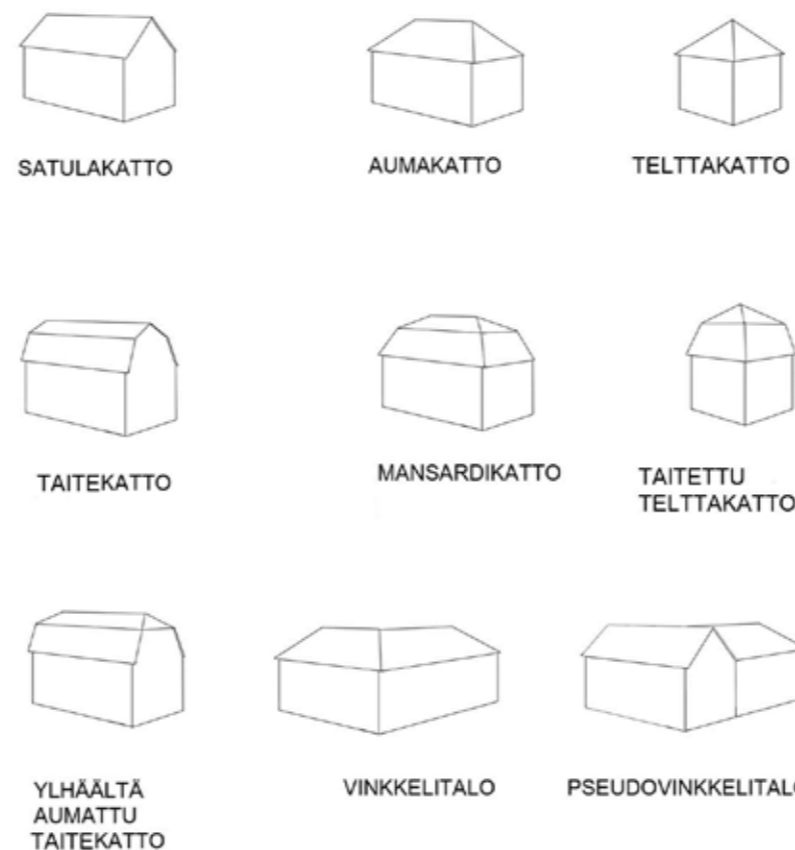
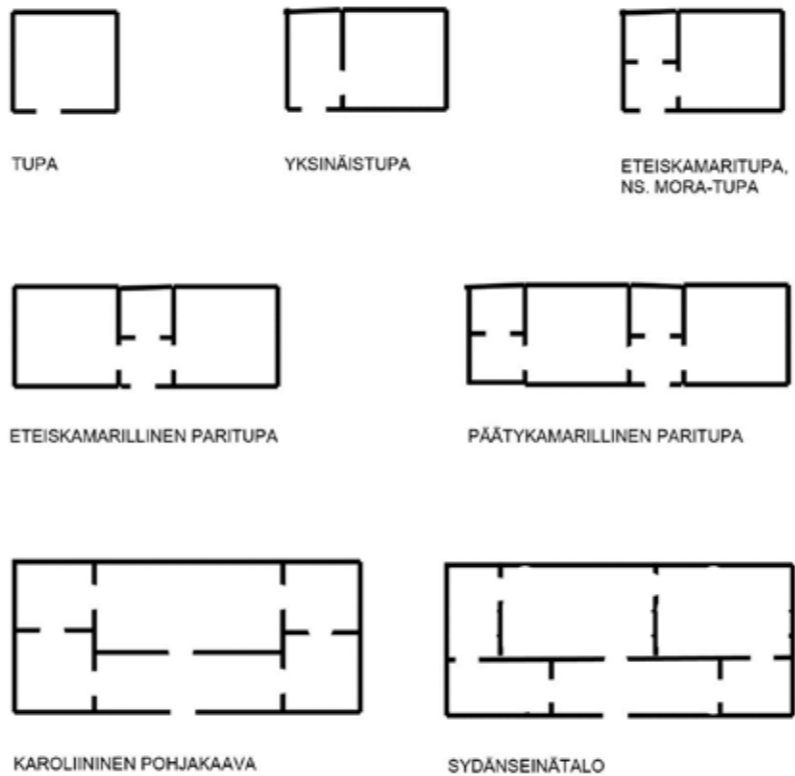
Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihastutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioidava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta

Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppisiin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-alueita. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkajako luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selvittäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kivialue, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsälaidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat

Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyyppiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaaressa siirrettyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrittäessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirssiä, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot

Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyyllisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppisiä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton tyypitys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistisissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lapheet peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkelij- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädellä jatketusta rakennuksesta.

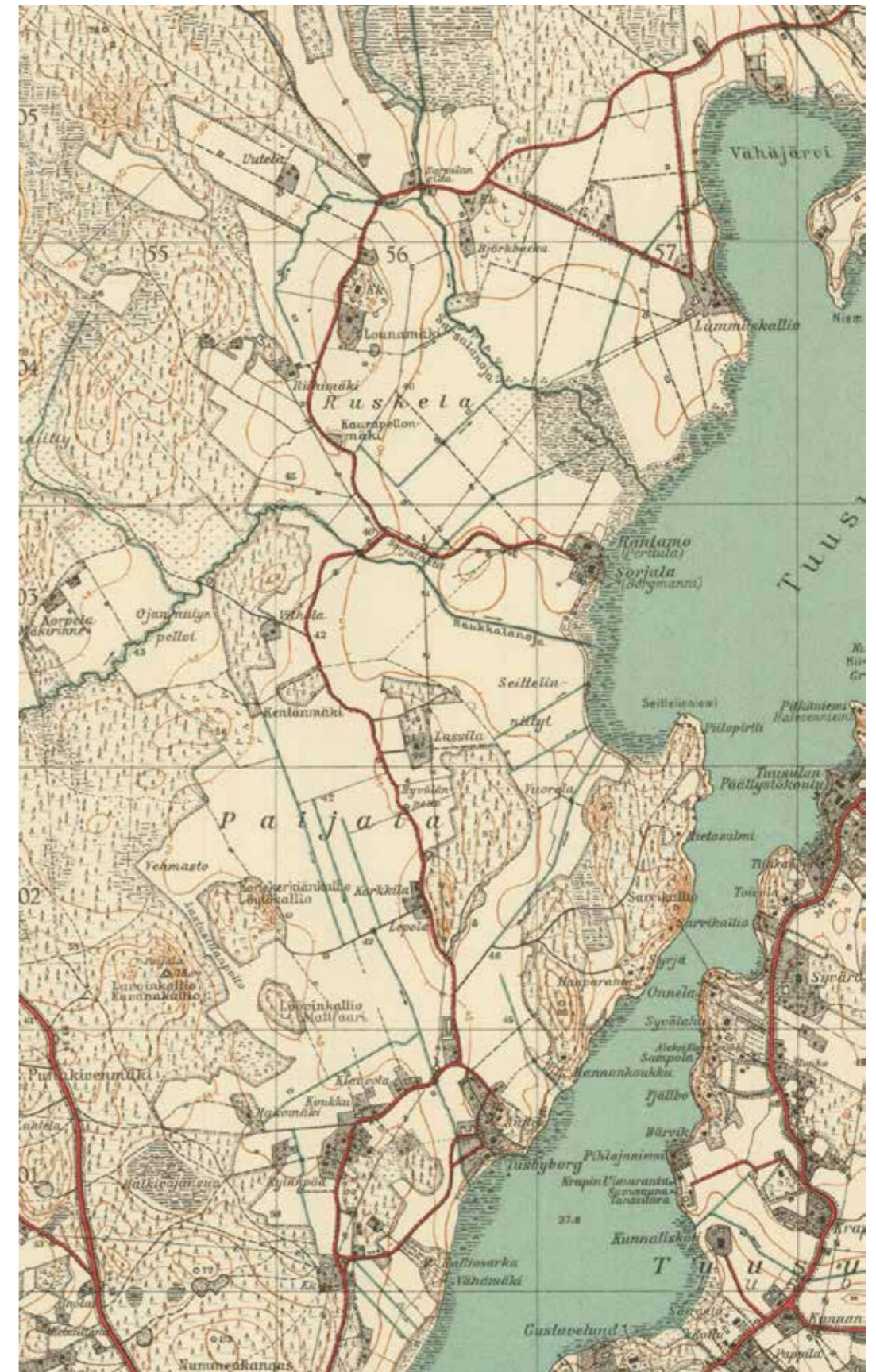
Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

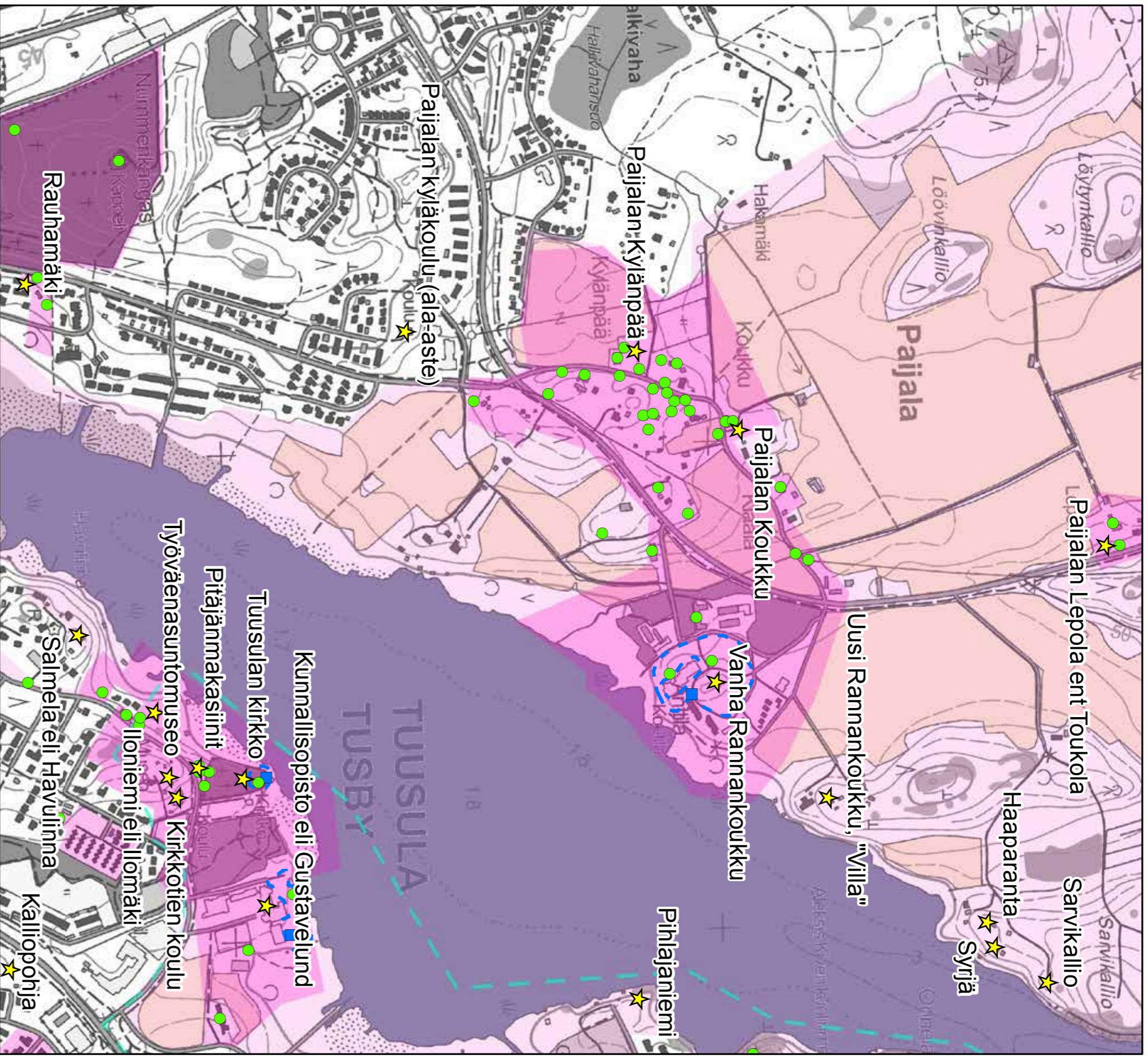
Näkymä Sarsalanmäeltä kohti Lounamäkeä, kumpuilevaa viljelysmaisemaa ja asutusta. Vasemmalla Ruskelan vanha alakoulu.

Vuosista myöhemmin maisema on jopa hieman avarampi kuin 1700-luvun lopulla; osa niityistä on raivattu pelloiksi. Asutusta on ilmaantunut parhaille paikoille kylänmäkien lisäksi. Karttalehti IX 30. KA.

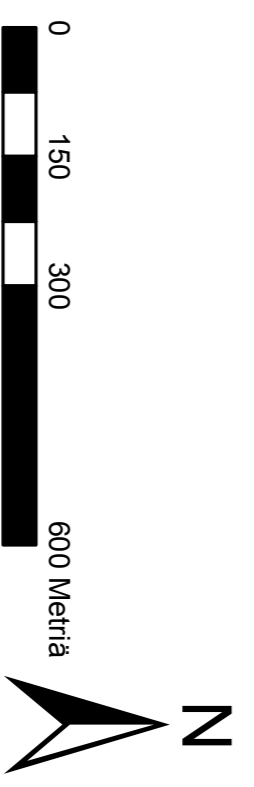

Maisema on yhtä avara joskin niityt ovat vaihtuneet pelloiksi ja asutuksen määrä lisääntynyt. Paijalan Alakylä on käytännössä korvautunut Anttilan koetilalla. Kartta 0204306_1945 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue
- ▭ Maaseudun kulttuurimaisema-alue

250 Paijalan Kytöladon ja Hounin pellot muodostavat kylän keskiosan suurimman aukean.

250 Paijalan peltoaukeaa ja Ylikylää Lepolanmäeltä.

250 Ylä-Klaavolan riihi ja lato Kytöladon pellon etelälaidalla.

250 Koukun peltoladot keskellä Kytöladon pellon aukeaa.

250 Paijalan peltoaukeaa vilahtaa Lepolanmäen siivotun mäntyaidanteen välistä.

250 Pelto-Klaalan lato Löytökalliolle vievän tien varrella keskellä Kytöladon pellon aukeaa.

250 Kytöladon pellon reunassa hämöttää Hakamäen talo 1920-luvulta.

250 Paijalan uusi ja vanha tielinjaus sekä näkymä kylän vanhimmalle peltoaukealle.

250 Paijalantietä pohjoiseen Lepolanmäellä.

250 Suuri maisemamänty Lepolanmäellä.

250 Lepolanmäen suuri kuusi.

250 Lepolanmäki etelästä.

250 Peltomaisemaa Lassilan tilan kohdalla.

250 Lassilan peltoaukea Seitteliin päin.

250 Rantamon eli Riolan mutkan maisemanäkymät.

250 Ruskelan Lepola 1940-luvulta Rantamon eli Riolan mutkassa.

250 Rantamon kosteikkomaisemaa.

250 Seittelin kosteikkomaisemaa ylitse Tuusulanjärven ja kohti Lassilaa.

250 Rantamon kosteikon lato.

250 Taistelukoulu näkyy Tuusulanjärven länsirannalle.

250 Rantamon mäeltä näkyy Seittelinniemen kärjessä oleva Kirstinlinnan rantsauna.

250 Näkymä Rantamon mäeltä kohti Kenttäänmäkeä ja sen pohjoispuolella olevaa Kolsanniittyä.

250 Tuusulanjärven kulttuurimaisemaa Rantamon mäeltä kohti Tuusulanjärveä Kuusiniemeä ja Halosenniemeä.

250 Haukkalanoja alittaa Paijalantien.

250 Näkymä Haukkalanojalta kohti Kaurapellonmäkeä.

250 Maisemanäkymä Björkbackaan ylitse Sarsalanojan ja kohti Lounamäkeä ja entistä koulua.

250 Ruskelan Lounamäkeä etelästä nähtynä.

250 Monsantien ja Paijalantien tien risteys Ruskelan kylässä.

250 Sarsalanpellon kumpuilevaa maisemaa Sarsalanmäeltä ylitse Sarsalanojan. Vanha torpanpaikka keskellä peltoa metsäsaarekkeen edessä.

250 Sarsalanmäen aukolta kohti Lammaskallion peltoaukeaa ja Vanhankylänniemeä.

250 Sarsalanmäen hakkuuaukolta kohti Lounamäkeä ylitse Sarsalanojan.

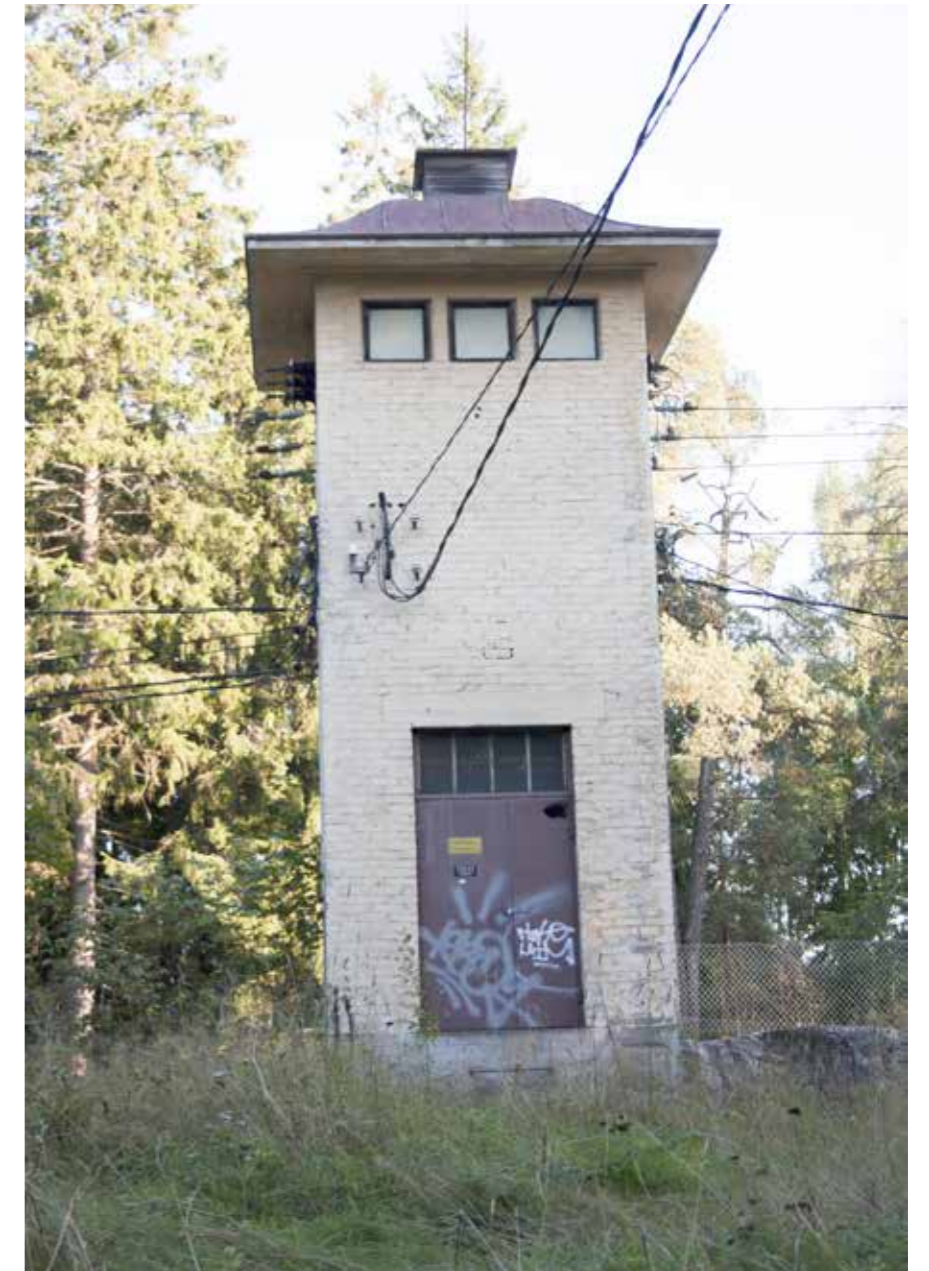
250 Sarsalanmäeltä Lammaskallion aukealle.

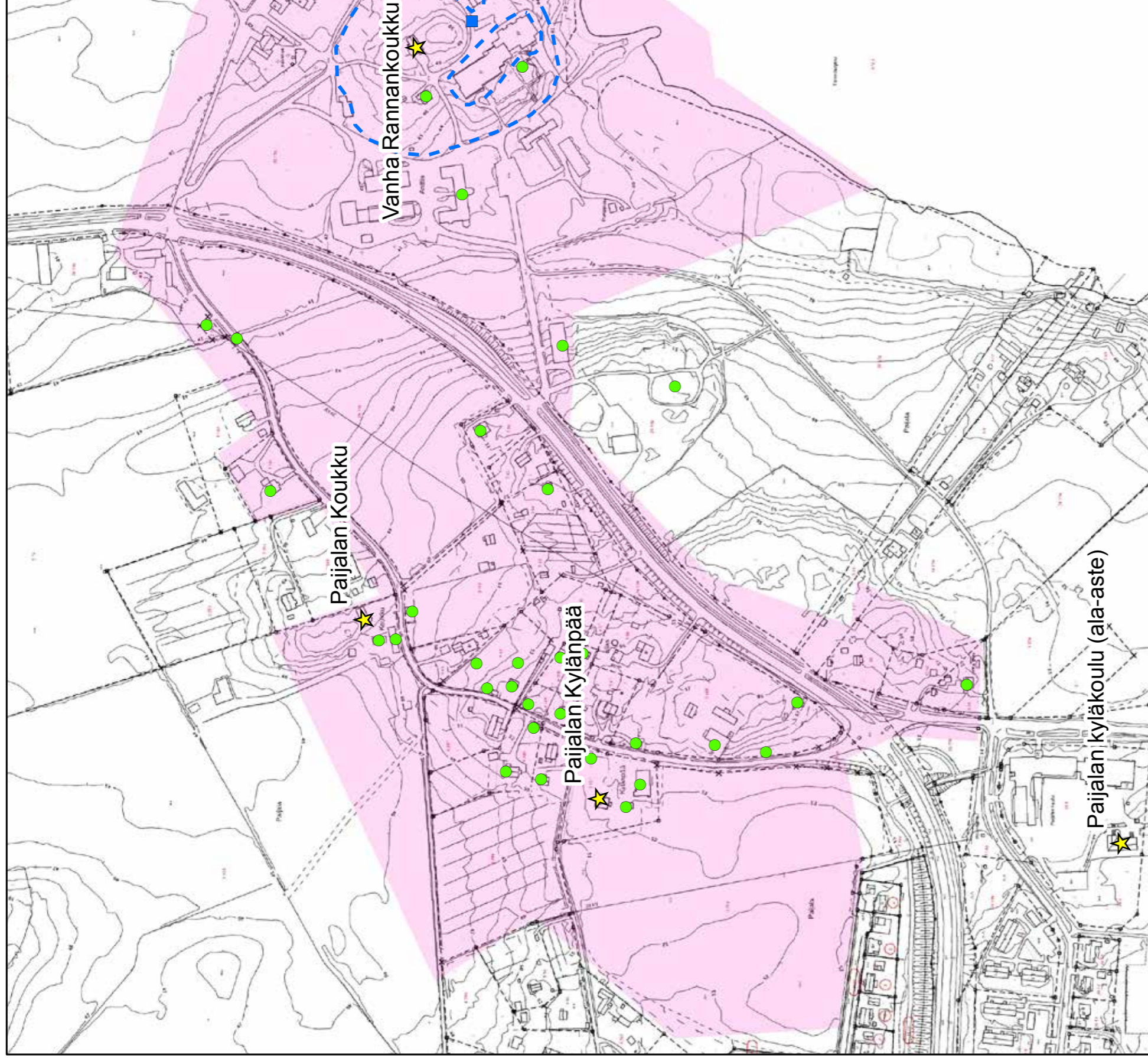
250 Tuusulanjärven kulttuurimaiseman päätepiste Holjamäellä on ollut Vanhankylän kartanon renkitupa, joka paloi tammikuussa 2013.

250 Renkitupa ehti toimia myös kaupparakennuksena. Pohjoissivustalla ollut pitkä kuisti oli purettu jo 2000-luvun alussa.

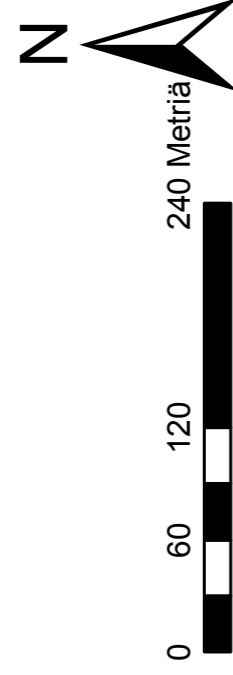

250 Tuusulanjärven kulttuurimaiseman päätepiste Holjamäen muuntaja.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

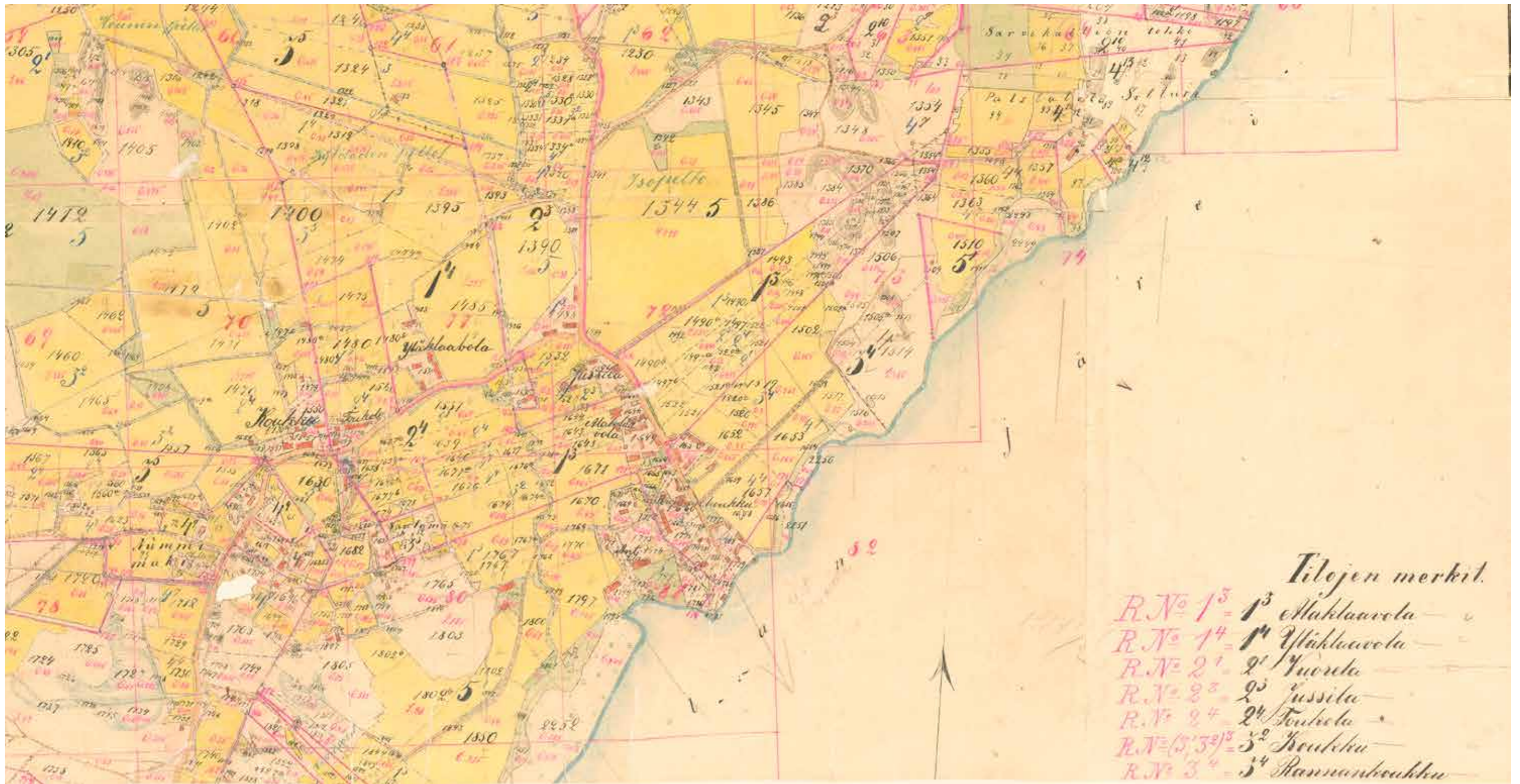

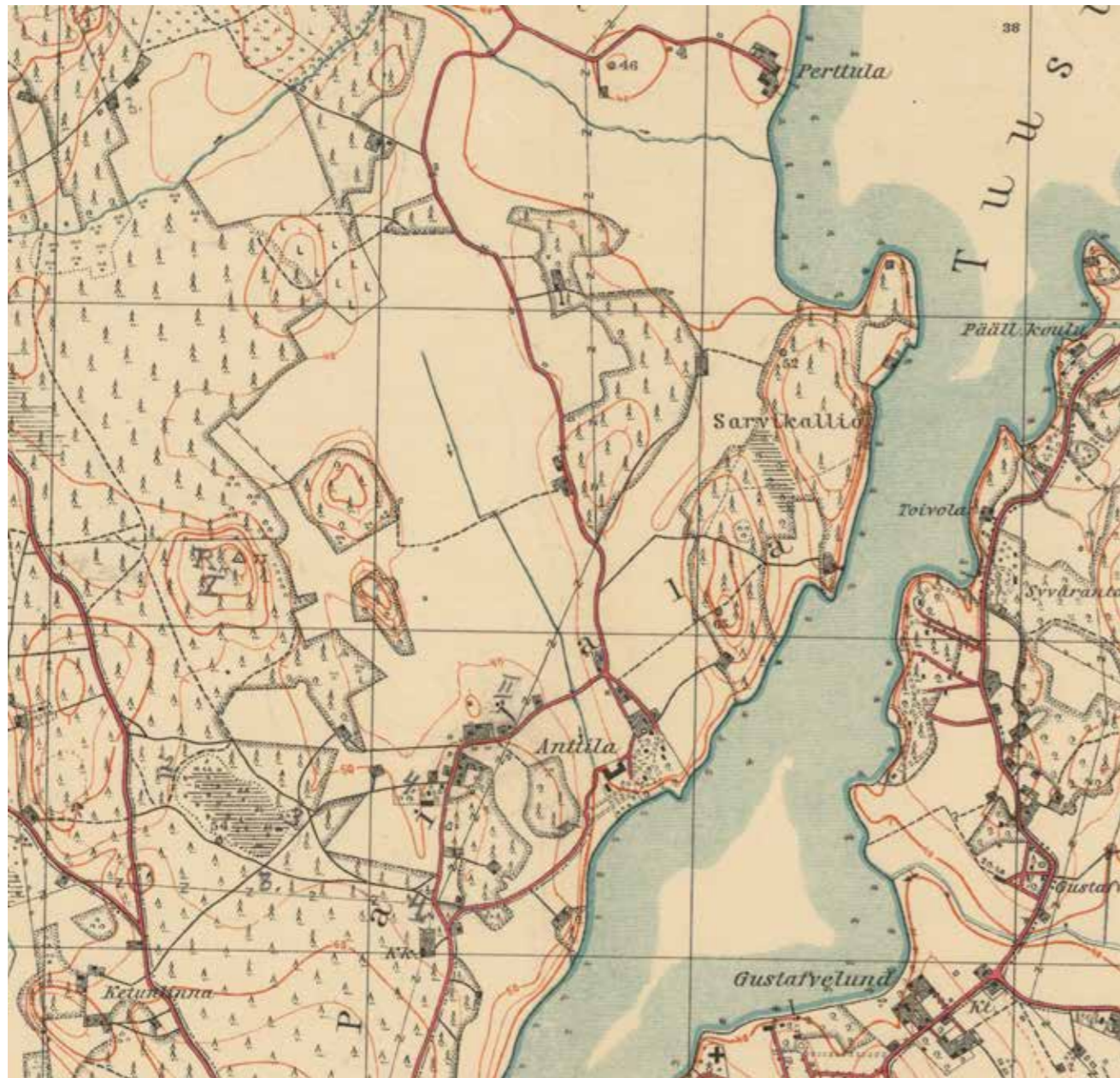
Paijalan vuosina 1780-90 laaditun isojakokartan luonnos. Kartalla näkyy peltojen ja niittyjen nimiä sekä vasemmassa reunassa Rusutjärven itäisiä peltoja ja kylien välissä vanhan Hämeentien linjaus. Maanmittauslaitos Tuusula 7 III Paijala.

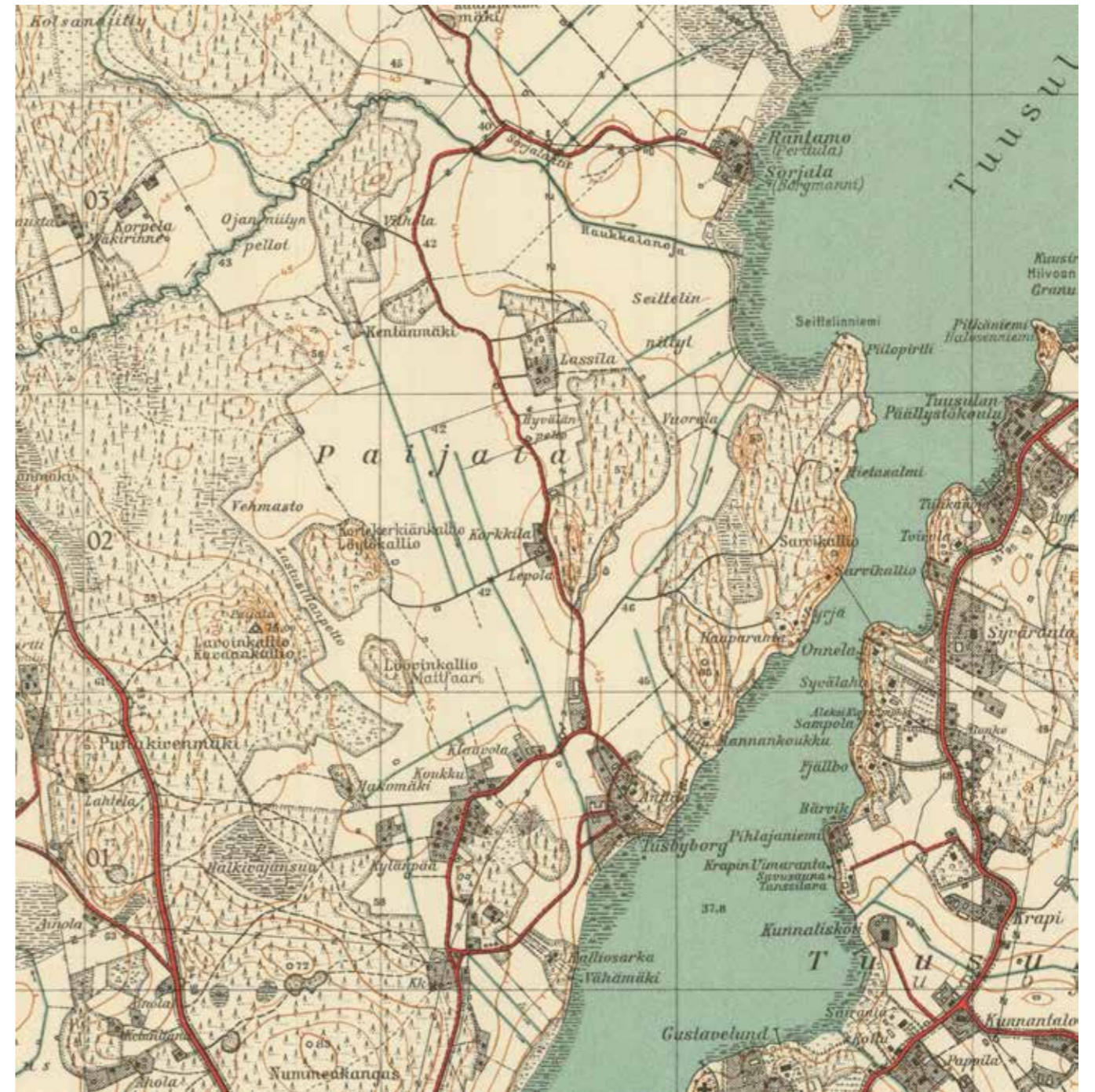
Paijalan Yläkylä ja Alikylä vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Alikylässä ja Paijalantien varrella on runsaasti rakennuksia. Ruskelan kylän paikalla on Borgmanin talo. Karttalehti IX 30. KA.

Pajala vuosien 1880-1910 välisenä aikana, jolloin isojako vietin lopullisesti päätökseen. Ote suuremmasta kartasta. Maanmittauslaitos.

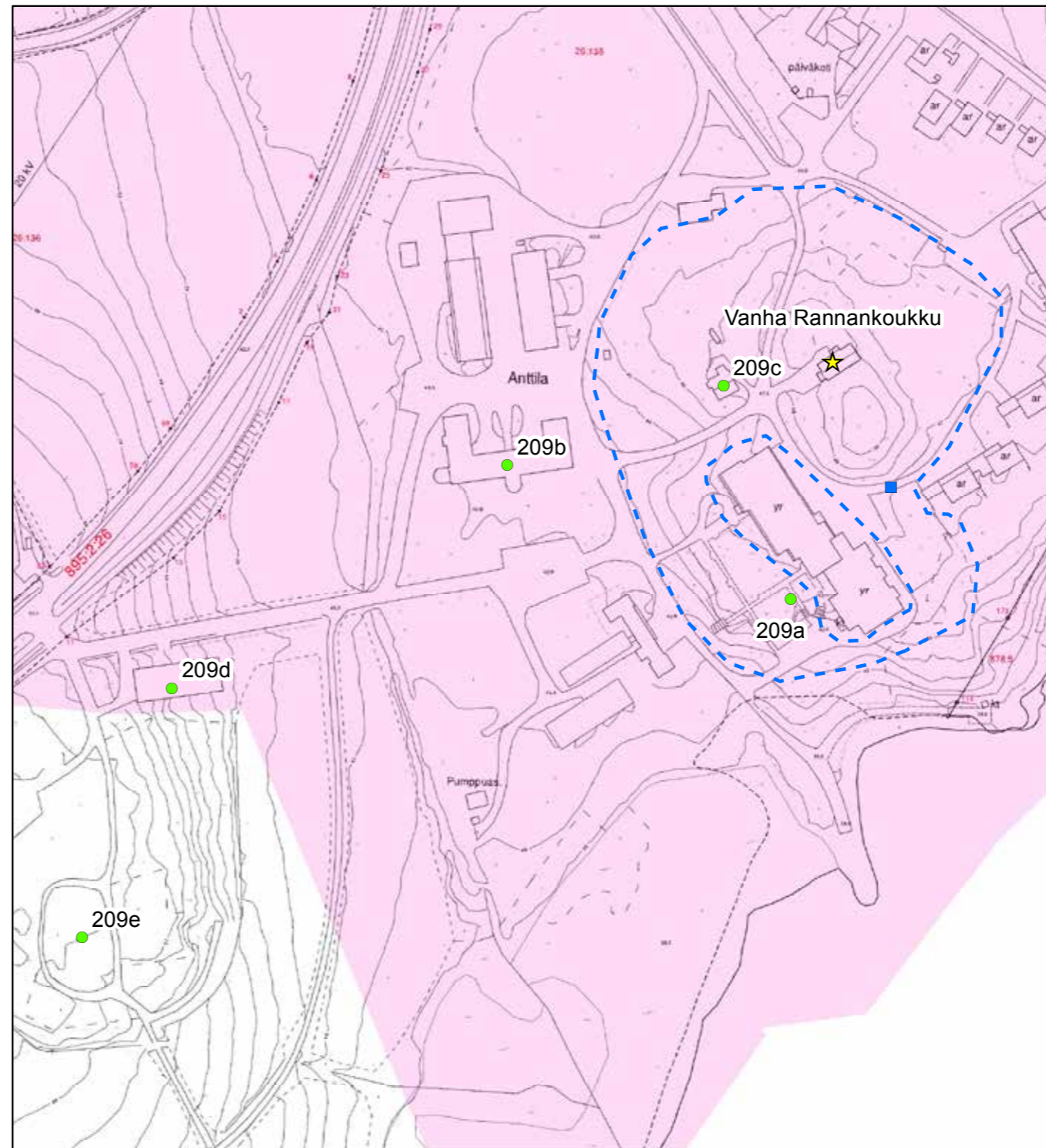
Paijalan kylät; Alikylä on jo huomattavasti harvempi, Lassila ja Toukola ovat nykyisillä paikoillaan ja Sarvikalliolla näkyvät jo ensimmäiset huvilat. Anttilan suuri navetta on rakennettu ja näkyy hyvin kartalla. Borgmans on vaihtanut nimeään Perttulaksi. Paijalan pohjoinen peltoaukea on saavuttamassa nykyiset mittansa vuonna 1928 laadittussa topografikartassa. Kartta 0204306_1928 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

Paijalan kylät; Sarvikalliolla näkyvät jo kaikki nykyiset huvilat. Perttula on jakautunut Perttulaksi ja Sorjalaksi (Nihtilä - kuuluu Suutarin linna). Paijalan pohjoinen peltoaukea on saanut uusia asutustiloja laidoilleen ja vanhoja taloja on jaettu edelleen vuonna 1945 laadittussa topografikartassa. Kartta 0204306_1945 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

209. Alikylä eli Anttilan alue

Varhaiselta keskiajalta asti olemassa ollut Paijalan kylä on asutettu verotyypin (hämäläinen koukkuvero) perusteella ilmeisesti Hämeestä käsin, mahdollisesti Janakkalasta, ja kylä kuului 1500-luvun alkuun asti Vihdin hallintopitäjään. Kylässä tiedetään tuolloin olleen kuusi taloa, mutta nimiä ja säilyneitä kantatiloja tunnetaan vain viisi.¹ Nämä 1700-luvun lopulle jakamattomina säilyneet kantatilat olivat Anttila (5; E), Jussila (2;B), Klaavola (1;A), Koukku (3;C) ja Lassila (4;D).² Anttilasta muodostui jo 1700-luvulla säätyläiskartano ja sen vaiheet poikkeavatkin kylän muista tiloista. Varhaisen Paijalan kylän seitsemäs talo halottiin Klaavolasta vuonna 1583, mutta veroluettelosta sekin hävisi pian – talojen autioituminen johtui useista syistä ja veroluetteloiden autius tarkoitti pääsääntöisesti veronmaksukyvyttömyyttä, ei talon varsinaista katoamista.³

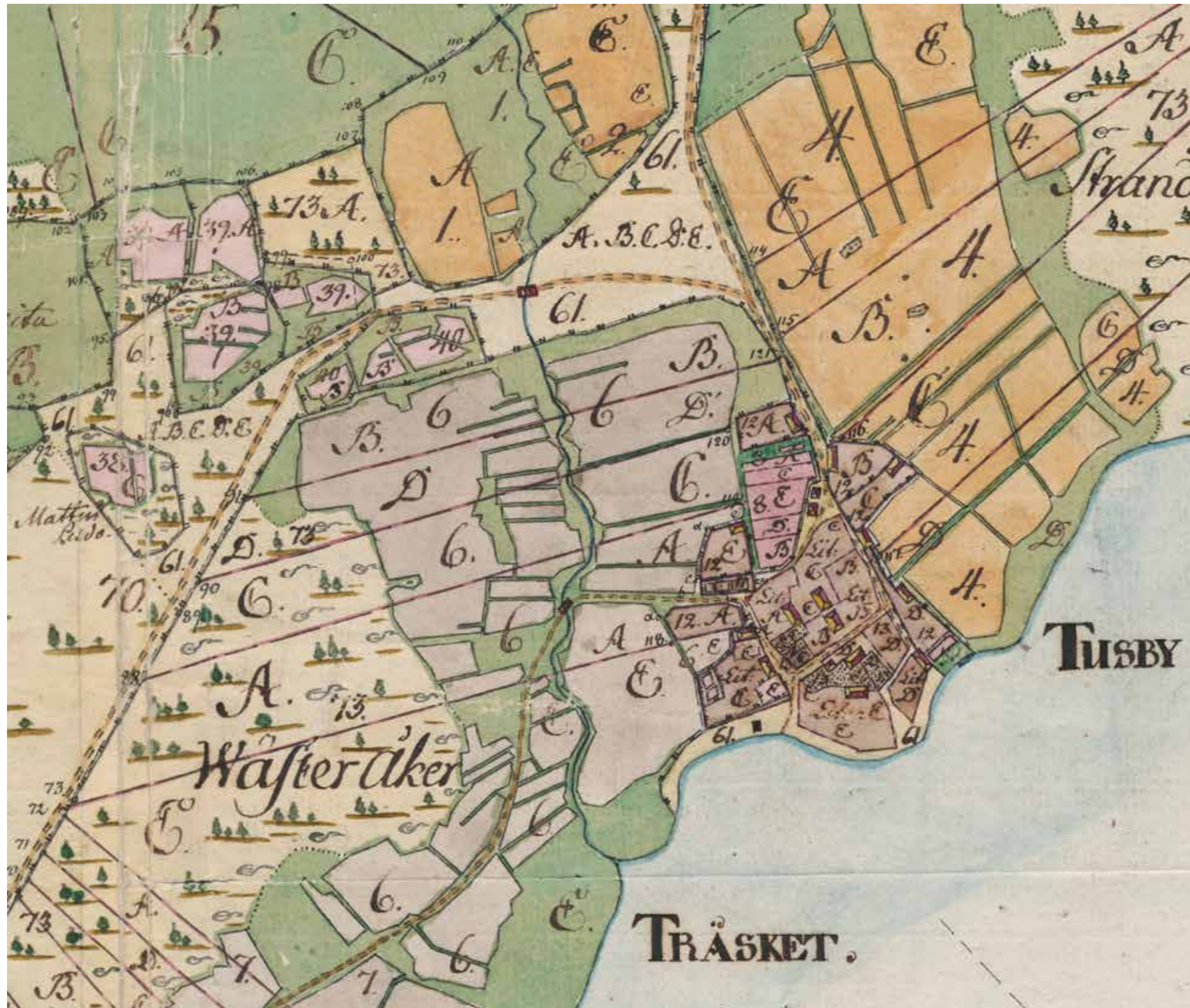
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

1 Suur-Tuusulan historia 1, s. 88-95.
2 Suur-Tuusulan historia 2, s. 20-21. Vuoden 1768 isojakokartta. Numerot viittaavat rekisteritietoihin ja kirjaimet isojaon karttamerintöihin.
3 Suur-Tuusulan historia 1, s. 295-296.

Paijalan kaikki talot sijaitsevat kylänmäellä. Kartalle on merkitty myös kaali- ja humalatarhat, riihitontit ja mainittu karjasuojat silloin kun talossa on sellainen ollut.

Paijala; Egokarta med delningsbeskrifning 1774-1776 (B49i:6/11-17). KA.

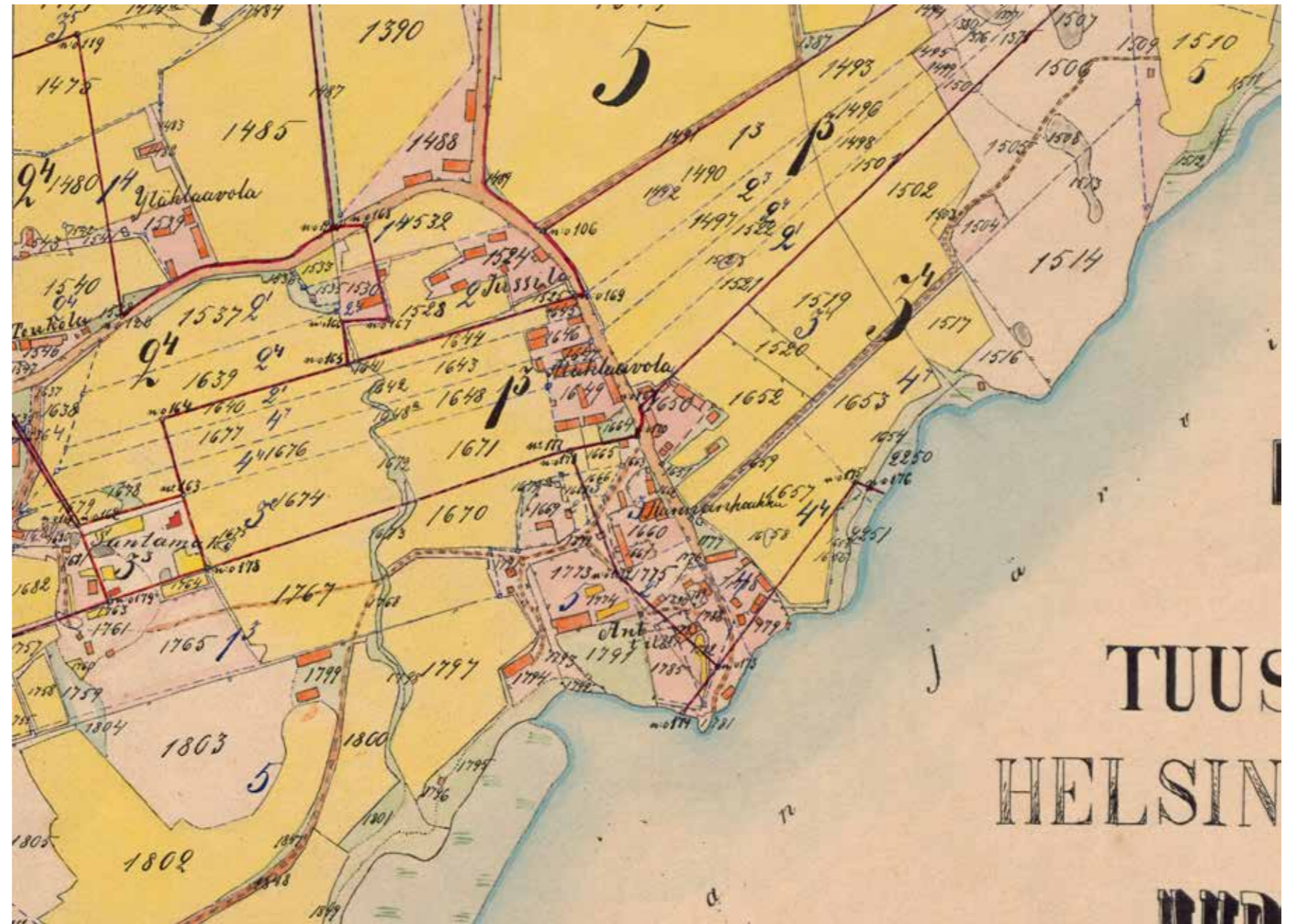
Isojakokartta korjauksineen vuosilta 1768-1774 osoittaa kaikkien yhdeksän (kaikki kantatilat Anttilaa lukuunottamatta olivat jo jakautuneet kahtia) talon sijainneen tiiviinä, tiheästi rakennettuna ryhmäkylänä Alikylässä, nykyisen Anttilan koetilan alueella, kylätien ja Tuusulanjärven välissä. Taloista eteläisin oli Anttila, siitä koilliseen Lassila (joskin kartalta ei löydy merkkiä rakennuksesta) ja pohjoiseen Jussila; Jussilan pohjoispuolella päädyt vastakkaisiin sijaitti Koukku ja Koukkuun vastapäätä Klaavola. Pohjoisimpana sijaitti Vähä-Klaavo, joka oli halottu vuonna 1745.⁴ Siitä kohti kylää oli toinen Jussilan talon puolikas ja Jussilasta kaakkoon toinen Koukku. Kylän vanhimmat pellot keskittyivät kylänmäen länsi- ja eteläpuolelle. Tämän päivän laajat peltoalueet Kenttämäen ja Ylikylän välillä sekä Kenttämäeltä Seitteliin Haukkalanojan eteläpuolella olivat jo 1770-luvulla pääosin niittyä mutta siitä Ruskealan päin metsää. Osa tuonaikaisista niityistä on palautunut metsiksi. Siekkarissa ja Seittelinniellä oli jo 1760-luvulla pienet pelto- ja niityläiskät.⁵ Kylän perinteinen, Hyökkälän ja Kirkonkylän kanssa yhteinen, myllypaikka sijaitti Tuusulanjärven eteläpäässä.⁶

⁴ Vuoden 1774 isojakokartan tulkinta. Kopio on hieman suhruinen.
⁵ Paijalan isojakokartta vuodelta 1768, Maanmittauslaitos.
⁶ Härö 1986, s. 102.

Paijalan yläkylä on jo lähtenyt muodostumaan, mikä näkyy punaisena talonpaikkana nykyisen Koukun ja Klaalan kohdalla.

KA. MHA. Pitäjänkartasto. Tuusula (2043 06 Ia.* -/- -)

1900-luvun alussa Paijalan kylänmäki on vielä taloja ja talusrakennuksia täynnä - myös pieniä kasvitarhoja on talojen pihoilla. Paijala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isojaonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

Alikylän talojen siirto tapahtui vuosien 1908 ja 1920 välillä. Esimerkiksi Lassilan talon uusi asuinrakennus oli muuttovalmis vuonna 1908 lopputyksystä.⁷ Ajan tavan mukaan ainakin vielä aitat otettiin mukaan uuteen paikkaan ja mitä todennäköisimmin myös muut kylätontilla olleet käyttökelpoiset rakennusmateriaalit käytettiin uudelleen uudessa pihapiirissä. Lassilan vanha talo oli pitkä, kahdessa vaiheessa rakennettu tu-parati, jossa oli sekä lyhynurkkainen uusi osa että pitkänurkkainen tuvan ja päätykamarin käsittävä vanha osa.

Alikylässä eli Anttilan alueella rakennuskanta on nykyisin pääosin uutta, mutta Rannankoukun vanha päärakennus (210) on säilynyt kuin ihmeen kaupalla tilojen siirrosta ja vuosikymmenten purkuinnosta huolimatta vanhalla sijallaan. Muita huomionarvoisia kohteita Alikylän sijoilla ovat Anttilan kartanoaikainen navettakokonaisuus on 1930-luvulta (209b; luokka 2), vuonna 1910 rakennettu asuinrakennus⁸ (209c; luokka 2) ja vuonna 1908 rakennetun entisen kartanon päärakennuksen 1920-luvulla rakennettu ja 1980-luvulla muokattu kiviterassointi portaineen ja penkkeineen (209a; luokka 2).⁹ Anttilan eli silloisen Thusbyborgin omistaja filosofian tohtori Max Hendrik Gilse van der Palsin¹⁰ rakennuttama navetta on suuri, kahden päätysiiven täydentämä kokonaisuus; länteen suuntautuva AIV-torni on jätetty punaiselle tiilipinnalle, muutoin maantasokerros on valkoiseksi rapattua punatiiltä. Vinttikerroksessa päädyt ovat lautaverhoillut, muutoin vinttikerros on tyystin jyrkän harjakaton alla. Navetta on muutettu myöhemmin toimisto-, studio- ja liiketilaksi. Alueella sijaitsee luonnollisesti myös historiallisen ajan muinaisjään-nös eli nurmen alta löytynee 1300-1400-luvulta lähtien muodostunutta kulttuurikerrostumaa. Oma mielenkiintoinen kokonaisuus muodostui 1950-60-luvun vaihteessa rakennetuista kasvinjalostuslaitoksen eteläisessä osan ns. Kanalanmäen rakennuksista. Näistä jäljellä on suuri nuorempi kalustohalli ja vanhasta rakennuskannasta yhdistetty viljankuivuri ja latorakennus (209 d; luokka 2), jossa nykyisin toimii kesäteatteri; muut rakennukset on purettu vuosina 2010-2013; mm 209e, suuri kak-sikerroksinen kanala. Rakennukset edustivat samaa arkkitehtonista tyyliä kuin Ruotsinkylän metsäntutkimuslaitoksen laboratoriorakennukset. **2 LUOKAN ALUE.**

209 Anttilan koetilan rakennukset ja Lepolanmaki etelästä nähtynä.

7 Markku Lassila, Tuusula-seuran aikakirja XIII, s.94-100.

8 Tuusulan rakennusrekisteri.

9 Vuoden 1904-1910 uusjakokartta ja maastohavainnot. Aikakirja XIV s. 47 valokuva Rannankoukusta. Kartanorakennus purettiin 1981.

10 Virtuaali-Tuusula. Gilse van der Pals omisti kartanon 1932-40; hän joutui hävityn sodan myötä luopumaan kartanosta ja myi sen Hiitolan ja Kurkijoen siirtolaisille. Gilse van der Pals suku vaikuttaa edelleen Suomessa.

209A Anttilan kiviterassia etelästä.

209A Anttilan kiviterassilta.

209A Anttilan kiviterassin portaan posket.

209A Anttilan kiviterassia murtaa puusto.

209 D Anttilan kivisohvat.

209A Anttilan terassin pääportaan vieressä oleva sivuporras.

209A Anttilan terassin kulmaporras piiloutuu kasvillisuuden alle.

209 D Anttilan pääportaati.

209A Anttilan kiviterassi peittyy kasvillisuuteen.

209B Anttilan navettarakennus ja tilan palkollisten perheasumuksen 209C pääty.

209C Anttilan tilan työntekijäasunto 1910-luvulta.

209B Anttilan navetta ja talousrakennuksia idästä, Paijalan kylänrannan suunnasta.

209 Anttilan päärakennuksen paikalle toteutettua terassipiha ja taustalla koetilan rakennuksia.

209 Anttilan tilakeskuksen lansireuna ja näkymä koetilan varastoja ja latoja.

209D Anttilan vanha kuivuri- ja latorakennus.

209 Anttilan koetilan paarakennus vanhan päärakennuksen paikalla sekä terassin pääportaat.

209 Tie Anttilan tilakeskuksen läpi Paijalan vanhaan yhteiseen kylänrantaan.

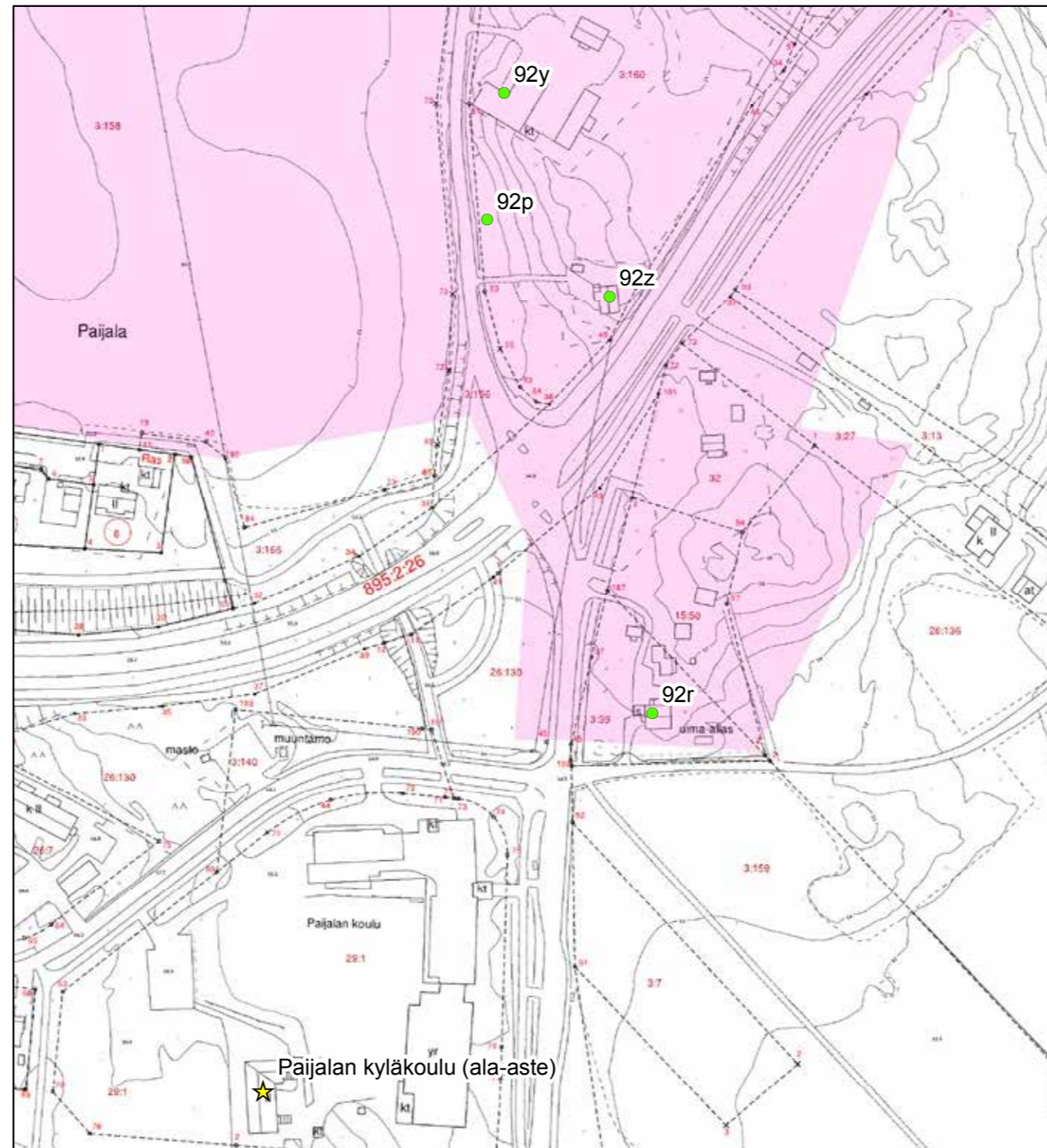
209 Anttilan koetilan suuri lato.

209 Alikylänmäki nykyisin.

91. Paijalan ala-aste

Paijalan koulupiiri perustettiin vuonna 1916 uudelleen 15-vuotisen kädenväännön jälkeen. Ala-Klaavolan tilanomistaja Alarik Moberg lahjoitti tontin koulutaloa varten samana vuonna, mutta vaikeat sotavuodet sekä talousvaikeudet sekä ilmeisesti jatkuvasti kasvavat kokovaatimukset lykkäsivät koulun rakentamista ja se joutui tyytymään vuokratiloihin vuoteen 1924 asti. Rakennusmestari Lassi E. Mykkäsen piirustukset on päivätty helmikuussa 1923, ja koulu valmistui seuraavana vuonna. Koulun valmistumiseen asti väliaikainen koulu toimi Toukolan talossa.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Kaksikerroksinen, hirsirakenteinen, pystyvuorattu, mansardikattoinen ja poikkipäädellä varustettu koulutalo on sijoitettu töyräälle pihamaata hie-
man ylemmäksi. Maasto on hongikkoista, kuivaa kangasta. Alkuperäis-
sessä asussa alakerrassa sijaitsivat kaksi luokkahuonetta, veisto- ja voi-
mistelusali sekä koulun keittiö. Yläkerrassa oli kolme asuinhuoneistoa.
Koulun sisätilat näyttävät säilyttäneen vanhaa pohjakaavaansa, vaikka
pintoja on luonnollisesti uusittu. Pihamaalle, vanhan koulun alapuolel-
le vuonna 1974 pystytettiin laatikkomainen lisärakennus Peippola, joka
purettiin keväällä 2015 pois uuden, vuonna 2005 ja 2008 rakennetun
modernin koulurakennuksen jatkeeksi. Modernia, uutta puurakentamis-
ta edustava lisärakennus toteutettiin aivan Paijalantien varteen. ¹¹ Lisä-
rakennuksen on suunnitellut Arkkitehtikuvio Oy ja lisärakennuksen laa-
jennuksen arkkitehti Mikko Uotila.¹² **2 LUOKAN KOHDE**

91 Paijalan alakoulun uudisrakennus ennen lisäosaa etelästä nähtynä.

91 Paijalan alakoulun uudisrakennus ja tunnusomainen sisäänkäyntikatos.

¹¹ Matias Korkiavuori, Tuusulan aikakirjat XIVs.52-58.

¹² Arkkitehtikuvio Oy. rakennusarkkitehdit Kari O. Laine, Risto Lehtinen ja Pertti Palmroos.
Mikko Uotila TEKN 17.12.2014 § 138 liitteet; pääpiirustukset ja rakennustapaselostus.

91 Paijalan ala-aste pohjoisen suunnasta. Koulussa on mansardikatto.

91 Paijalan ala-aste idän suunnasta.

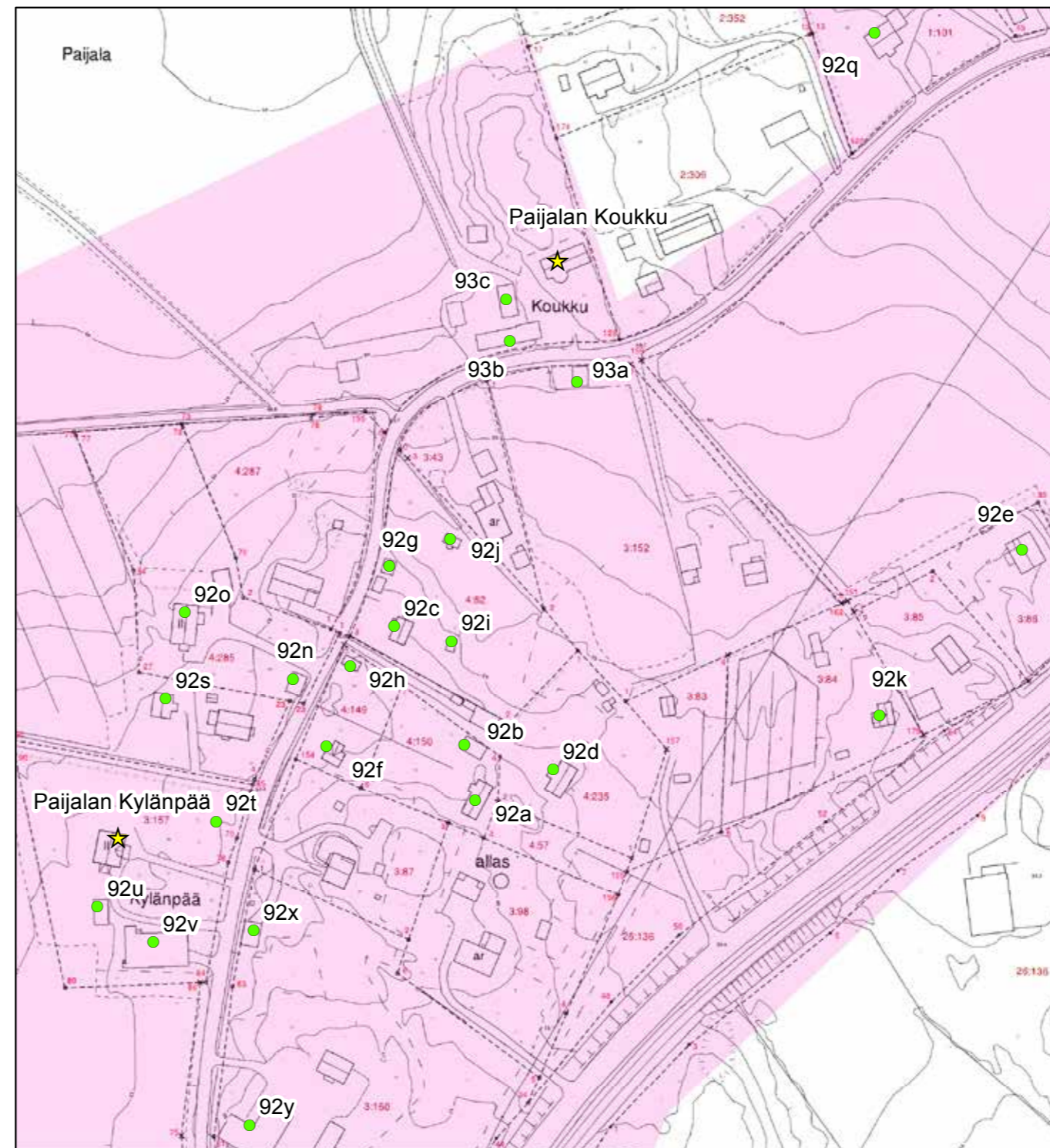
92. Paijalan Ylikylä ja Ylikylän käsityöläisrakennukset

Paijalan talolukua kasvattivat isojaon jälkeen halkomiset ja sovinto-jaot. Nykyinen kyläalue, ns. Ylikylä, alkoi rakentua ilmeisesti aikaisintaan 1850-luvulla, sillä 1840-luvun pitäjänkartalla ei kylämuodostusta ole vielä havaittavissa, vaikka Vähä-Jussilan ja Klaavolan pihapiirit on Ylikylään merkitty; muutoin alue on enimmäkseen peltoa ja niittyä.¹³ Koukku ei kartalle ole pihapiirinä merkitty lainkaan. Vuosisadan lopulla, 1880-luvulla alkanut palstoitus keskittyi Tuusulanjärven etelärannalle ja Koskenmäkeen. Vanha kylärakenne hajosi lopullisesti 1900-luvun alun uusjaon järjestelyssä. Vielä sitä ennen olivat Anttila, Ala-Klaavola (=Vähä-Klaavo), Rannankoukku, Vuorela ja Jussila tiiviinä nauhana kylätien ja järven välissä (ns. Alikylä).¹⁴ Ylikylä oli jo tällöin saanut kutakuinkin tämänhetkisen rakenteensa. Alikylästä muutettiin nyt pois kolme tilaa. Samalla sovittiin tilojen uusista nimistä, jotka saatiin tilojen tuolloisista omistajista. Muuttamaan joutuivat molemmat Lassilat, joista toinen nimettiin Vilholaksi, ja toinen Jussila, josta tehtiin Vuorela.¹⁵

13 Kansallisarkisto Tuusulan pitäjänkartta 1840-luvulta, karttalehti Tuusula_2044_06

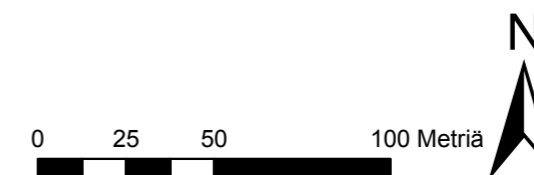
14 Uusjaon karttaotteet. Tuusulan mittausarkisto.

15 Härö 1986, s. 102.

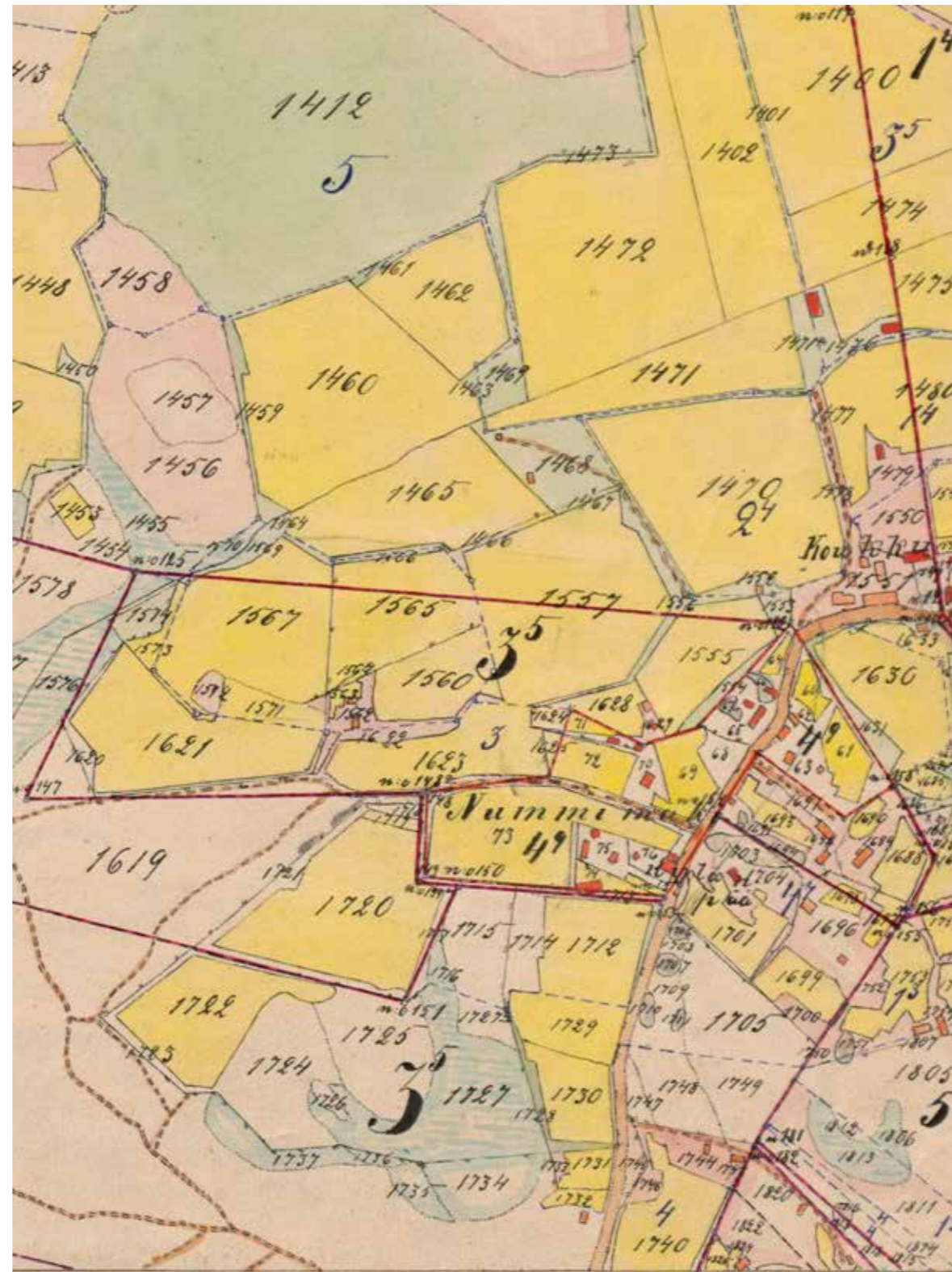
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

1800-luvun puolivälin tienoilla Jussilan ja Klaavolan talot näkyvät Ylikylässä punaisina alueina ja nimettyinä. KA. MHA. Pitäjänkartasto. Tuusula (2043 06 Ia.* -/-)

Ylikylä on 1900-luvun alussa muotoutunut tiheäksi maatalojen ja mökkiläisten kudelmaksi. Pajala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isojaonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

92G Nummimäen tallirakennus tien vieressä. PS.

Nykyinen Paijalan kylä on siis 1800-luvun jälkipuoliskon kehityksen tulos. Varsinaisia kantatiloja nykykylässä eli Ylikylässä ovat Koukku ja Ylä-Klaavola eli Klaala. Koukun upea 1820-1830-lukujen rakennusten kokonaisuus kertoo vain sen, milloin rakennukset on veistetty, ei siirtovuotta. Kylän talot ovat ryhmittyneet vanhan kylätien varteen. Tien pohjoispäässä on pieni kiviarkkusilta (92i) ja maisemallisesti kaunis 1950-luvun rapattu muuntamotorni (92m; luokka 2). Kyläkuvulle antavat leimansa hiekkatie, tienvarsi- ja tonttipuusto ja varsin tiheästi sijaitsevat rakennukset puutarhoineen sekä toisinaan aivan tielinjaan kiinni rakennetut talousrakennukset (esim Uudentalon vaja 1930-luvulta 92n; luokka 3). Vanhan tienpidon talokohtaisuudesta muistuttaa Koukun tiepyykki (92p; luokka 2) kylätien eteläpäässä. Kokonaisuutta on muuttanut vanhasta rakennuskannasta poikkeavat tiiliverhoillut uudemmat omakotitalot kylän keskivaiheilla sekä mittasuhteeton valmistalo raitin itäpäässä. Erikseen esiteltävien Koukun ja Kylänpään lisäksi kannattaa mainita kolme asultaan alkujaan yhtenäistä, puolitoistakerroksista, jyrkällä satulakaton varustettua 1930-luvun rakennusta; entinen Ylä-Klaavola eli nykyinen Ylä-Klaala (kylätie 74) (92q; luokka 3), sodan aikana väliaikaisena synnytyssairaalanakin toiminut Uusitalo (92o; luokka 2 - hyvin sopeutuva uudisjatkos) ja hieman sivussa, koulua vastapäätä sijaitseva Ketojen omistama Kylänpäästä lohkaistu Rauhamäki (92r; luokka 2). Uusitalon vieressä on pieni 1890-luvun huvilatyyppinen ja erittäin alkuperäisessä asussa säilynyt asuinrakennus ”Villen villa”, jossa on m. lyhyen aikaa toiminut kylän koulu (92s; luokka 2). Kylän eteläpuolelle jäävä varsinainen koulurakennus (91.) valmistui vuonna 1924.¹⁶ Paijalan ylikylän alue sekä lähimmät peltoalueet on osayleiskaavassa rajattu ja merkitty sr/m-merkinnällä ja ydinalue Paijalan kylätien ja Paijalantien välillä on varustettu lisäräjauksella ja sr-7 -merkinnällä. Kaikki 92-numerolla merkityt kohteet ovat sr/m-alueella.

Paijalan käsityöläisrakennukset

Yksi Paijalan kyläkuvan keskeinen tekijä ovat 1800-luvun jälkipuoliskon ja 1900-luvun alun käsityöläisrakennukset. Ne tiivistävät ja rikastuttavat kyläkuvaa ja laajentavat sitä sosiaalisesti.

Kylän läpi vievän kylätien varrella ovat vierekkäin Koivikko (92a; luokka 2), Nummimäki (92c; luokka 2) ja Pihlajamäki (92d; luokka 3) sekä niistä hieman etäämpänä Santamäki (92e; luokka 2). Seppä Tomanderin aikoinaan asuma Koivikko on rakennuksista vanhin. Se on entinen sotilastorppa, joka on siirretty nykyiselle paikalleen ilmeisesti 1800-luvun puolimaissa, mahdollisesti 1840-luvulla.¹⁷ Talo on alkuperäiseltä malliltaan eteiskamari- eli ns. Mora-tupa, jonka eteläpäättä on myöhemmin jatkettu kamarilla. Talon nykyinen asu on 1920-luvun alusta, jolloin pohjoispään ruoka-aitta muutettiin kömpelöasukseksi umpikuistiksi. Asuinrakennuksen vieressä on hirsinen, pitkänurkkainen navetta ja talli 1850-luvulta (92b; luokka 2), jota on jonkin verran lyhennetty alkuperäisestä mitastaan.¹⁸

Koivikon ja kylätien välissä, aivan tien varressa, on seppä Holmstedtin todennäköisesti 1880-luvulla rakennettu paja, joka 1920-luvulla muutettiin asuinkäyttöön (nimellä Kalliorinta) ja on ollut kesämökinä 1990-luvulle asti (92f; luokka 2). Rakennus on kunnoltaan huono. Kalliorinnan sauna (92h; luokka 2) on ilmeisesti vanha pajarakennus, joka on peräisin 1940-luvulta. Nummimäen satulakattoinen, vuorattu pieni hirsimökki on

säilyttänyt vanhan asunsa. Asuinrakennus on vuodelta 1892, mutta verotiedot väittävät, että 1897 ja ullakon hirrestä löytyy vuosiluku 1867. 1930-luvulla rakennettua saunaa (92j; luokka 2) lukuun ottamatta myös ulkorakennukset, joihin kuuluu aivan tien vieressä sijaitsevat talli ja heinäsuova (92g; luokka 3), aitta ja kellari (92i; luokka 2) ovat samoilta ajoilta asuinrakennuksen kanssa. Talon hankki seppä Juslin ja nykyinen omistajasuku vuonna 1925.¹⁹

Koivikon ja Nummimäen takana sijaitsee Pihlajamäki, kirvesmies Wésenin entinen asuintalo vuodelta 1890, joka muutettiin nykyiseen taitekattoiseen asuunsa 1920-luvun lopussa ja jatkettiin 1980-luvulla. Santamäen (92e) satulakattoinen, hirsinen asuinrakennus on ilmeisesti samalta ajalta kuin itse palsta eli vuodelta 1898. Santamäki on nykyisin uuden tielinjauksen myötä tullut merkittävään asemaan maisemallisesti ja se on erittäin viehättävä sekä ulkonäöltään että sijainniltaan. Sen osti vuonna 1898 räätäli Fredrik Nyberg. Näiden kaikkien lisäksi on Pihlajamäen ja Santamäen puolivälissä pieni torppa, Rauhamäki (92k; luokka 2), joka esiintyy jo vuoden 1930 pitäjän kartalla. Rauhamäki kuuluu ulkomuotonsa puolesta ehdottomasti käsityöläisrakennusten joukkoon.

Kylätien eteläpäässä olevan Kylänpään pihapiiri jatkuu kylätien toisella puolella: aivan tiessä kiinni on pieni kalustovaja 1930-luvulta (92x; luokka 3) ja Kylänpään talon 1920-40-luvulta peräisin oleva rihi latoineen (92y; luokka 3 - tärkeä näkymä- ja maamerkki ”sisääntulo kylänraitille”) sekä pieni muonamiesmökki ”Kivikkomäki” 1910-luvulta (92z; luokka 3), jotka nykyisin eivät kuulu Kylänpään tonttiin.

Paijalan kylä muodostaa rakennuskannaltaan arvokkaan kokonaisuuden. Kylärakenne on säilyttänyt kauniita piirteitä, kuten mutkittellevan kylänraitin. Kylässä on säilynyt usean käsityöläismökin ryhmä, jolla on merkitystä Tuusulan käsityöläisten rakennusperinteen osana. 2 LUOKAN ALUE, jolle uudisrakentaminen vaatii erityiset (rakennustapa)ohjeet (materiaalit, kattokulmat, pituus-leveys-korkeus suhteet annettuna).

92R Rauhamäen huvila vastapäätä Paijalan koulua.

92R Rauhamäen huvila ja piharakennus sekä omenatarha.

92Z Kivikkomäen pieni mökki on irrallaan kylänraitista.

¹⁶ Tila- ja tonttinitimet maarekisteristä.

¹⁷ TM. kuvakortti 5482.

¹⁸ Härö 1986, s. 103.

¹⁹ Kotiseutumme kirja, s. 208.

92P Koukuntiepyykki.

92 Paijalan kylätie kohti pohjoista Kylänpää kohdalla.

92X Kylänpään kalustovaja on tielinjassa kiinni.

92 Pohjoisesta kohti Paijalan Kylänpäätä.

92Y Kylänpään riihi aloittaa kylänraitin etelässä.

92V Paijalan Kylänpään hirsirakenteinen navetta ja talli sekä portinpylvään pallokoriste.

92 Paijalan kylätie kohti etelää Kylänpään kohdalla.

92S Villen villa, pieni huvila 1800-luvun lopulta.

92O Uudisosalla jatkettu ja korjattu Uusitalo.

92F Kalliorinta ja 92N Uudentalon vaja jäsentävät raittinäkymää.

92H Kalliorinnan sauna ja 92N Uudentalon vaja.

92F Kalliorinnan päärakennus.

92 Paijalan kylätie Nummimäen tallin 92G ja Kalliorinnan 92H kohdalla.

92A Koivikon rehevä pihapiiri.

92A Koivikon päärakennus, jossa avokuistin päällä on vinttikamari.

92D Pihlajamäen ulkorakennus ja päärakennus.

92C Nummimäen pieni asuinrakennus ja 92G talousrakennus.

92D Pihlajamäen asuinrakennus ja 92B Koivikon navetta.

92E Santamäen päärakennus pihanpuolelta.

92E Santamäen päärakennus pohjoisesta.

92K Vinkkelinmuotoinen Rauhamäki.

92 Paijalan kylätie kohti pohjoista ja Koukun luhtiaitta.

92 Paijalan kylätien varrella Ylä-Klaalan vanha pihasauna.

92M Paijalan muutamo ja kylätie.

92Q Ylä-Klaalan talo idästä nähtynä.

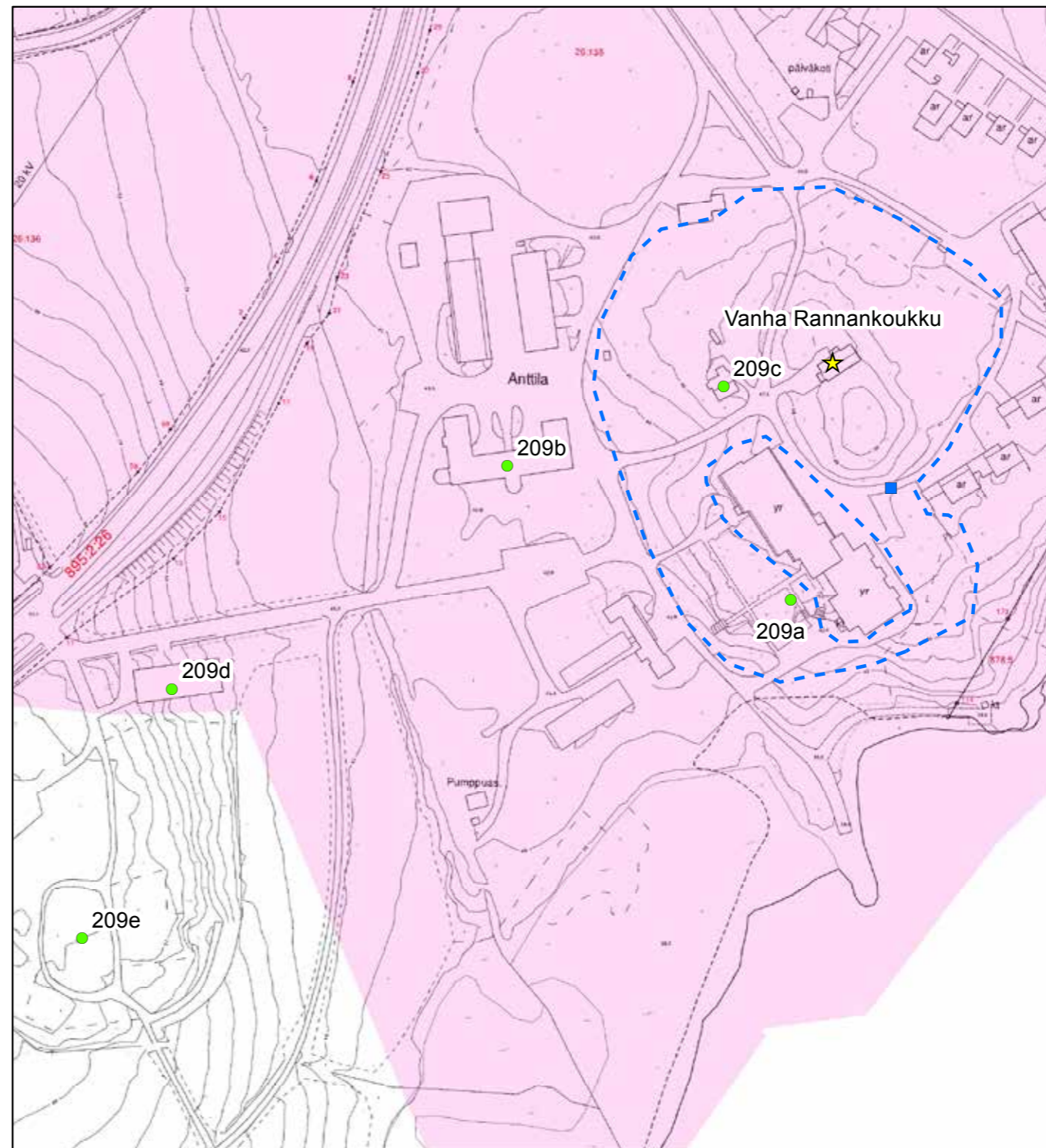
92 Paijalan kylätie pohjoisesta kohti Koukun luhtiaittaa.

92 Paijalan kylätie pohjoisesta kohti Paijalan Kylänpäätä.

210. Vanha Rannankoukku

Vanha Rannankoukun tila erotettiin Koukun kantatilasta vuonna 1898. Se sijaitsi Tuusulanjärven länsirannalla, kylänmäestä pohjoiseen.²⁰ Vanha Rannankoukun päärakennus on edelleen olemassa; se on ainoa purkamiselta ja siirtämiseltä säilynyt Paijalan Alikylän maalaistaloista. Rakennusvuosi ei ole tiedossa, mutta sokkelirakenteista päätellen talo on tehty osissa ja mitä ilmeisimmin 1700-luvun lopulla tai 1800-luvun alun aikana.²¹ Rakennuksen luonnonkivistä ladottu ja muurattu, erittäin matala kivijalka, joka viittaa talon olleen alunperin multapenkkiperustuksella. Rakennus on viimeksi palvelut Anttilan koetilan oppilasasuntolana. Se on ollut paritupa-tyyppinen hirsitalo, josta ainakin osa on pitkänurkkainen salvoksestaan; rakennusta on muodistettu sahaamalla salvosten päitä lyhemmiksi ja päät on peitetty kaikilla julkisivuilla valeföljareilla eli hirsien päät on peitetty pysty-laudoilla. Tarkempi iänmääritys vaatii rakennuksen perusteellista mutta samalla myös varovaista tutkimusta. Nykyinen paneliverhoilu ja keltaiseksi maalattu ulkoasu on 1900-luvun alun tyyliä. Alunperin rakennus on ollut vuoraamatta ja punamullattu, mikä on havaittavissa hieman avatuista rakenteista.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

²⁰ Juhani Olasmaa, Tuusulan aikakirjat XIVs.40 ja Arja Laiho, s. 46-47. Kirjoittajan päättelyt.

²¹ Tuusulan rakennusrekisterissä vuodeksi on ilmoitettu 1880, mikä on liian myöhäinen suhteessa käytettyyn rakennustekniikkaan..

Vanha Rannankoukku on se Rannankoukku, jonka kouluneuvos Vilho Reima osti filosofian maisteri Vilho Kanniselta vuonna 1900 ja myi pois sen pois vuonna 1917 Anttilan tilan omistajalle, Walter Grönqvistille. Reimanin oma postikorttikuva vuodelta 1915 esittää Reiman asuinrakennusta, Rannan-Koukkua, joka on yksi yhteen Alikylässä säilynyt maalaistalo eli Vanha Rannankoukku. Reimanilla oli omistuksessaan myös huvila eli ns. Villa, joka on käsitelty oman kohteenaan.

1 LUOKAN KOHDE

210 Vanhan Rannankoukun pohjoispääty.

210 Vanha Rannankoukku.

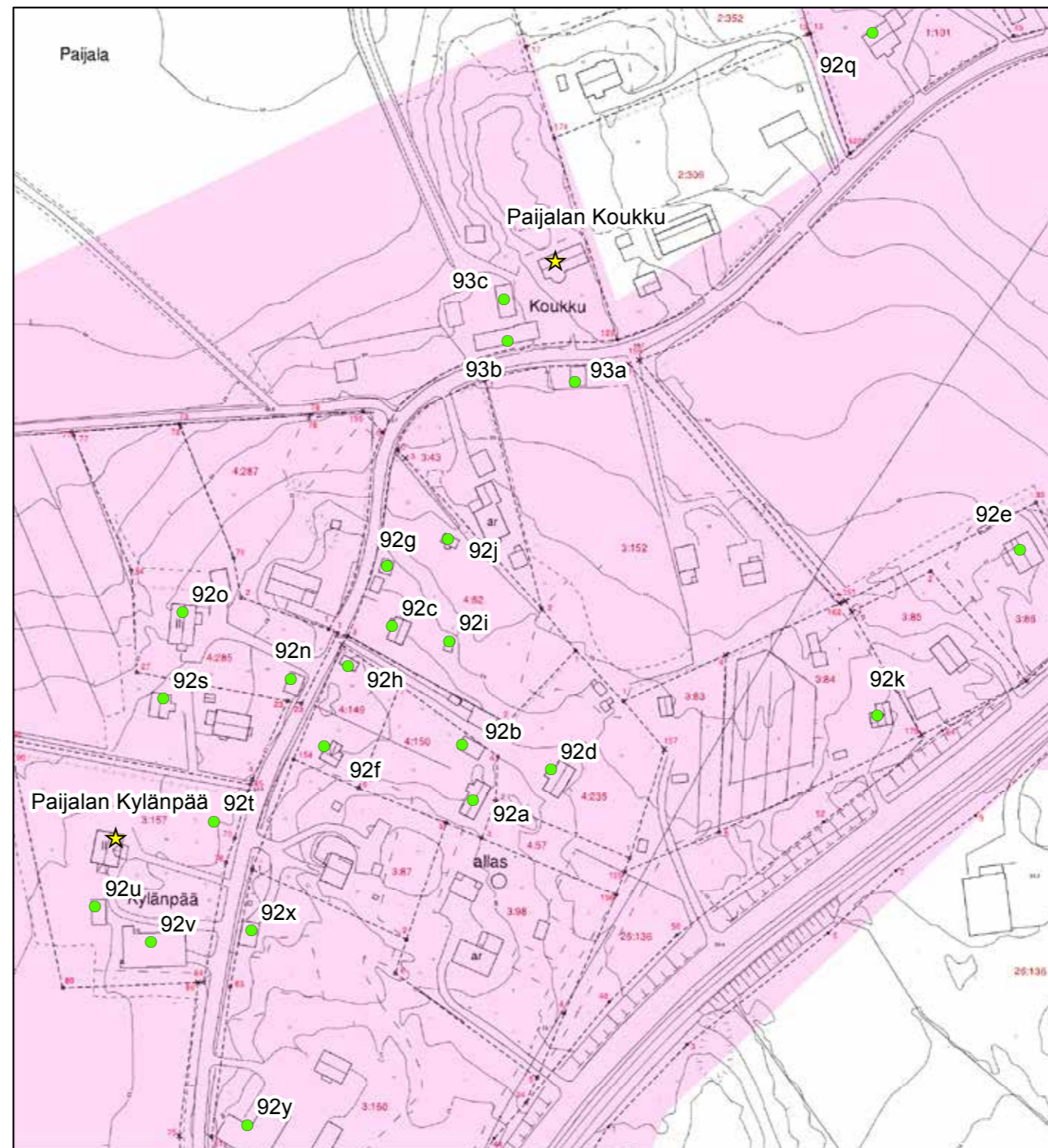
210 Vanha Rannankoukku kivijalka on vaihtelevan korkuinen.

210 Vanhan Rannankoukun eteläpääty ja umpinainen päätykuisti.

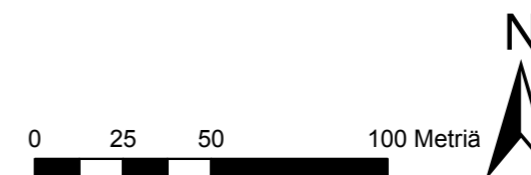
93. Koukku Ylikylässä

Koukku on yksi Paijalan kylän viidestä kantatilasta ja on syntynyt ilmeisesti jo keskiajalla. Ensimmäinen Koukun isäntä mainitaan Suomen Asutuksen Yleisluettelossa vuonna 1539.²² Koukku oli ratsutilana vuosina 1641 -1690 , jonka jälkeen se määrättiin augmenttilaksi.²³ Vielä 1840-luvulla sen rakennukset sijaitsivat kylän muiden tilojen tavoin ns. Alikylässä, Tuusulanjärven rannan tuntumassa nykyisen Anttilan koetilan alueella.²⁴

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

22 Juhani Olasmaa, Tuusulan aikakirjat XIV s.38.

23 Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 296 ja Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II s.21.

24 Kansallisarkisto Tuusulan pitäjänkartta 1840-luvulta, karttalehti Tuusula_2044_06

Tila halottiin vuonna 1772 kahtia ja tämän jälkeen puolikkaatkin puolitettiin 1800-luvulla. Talo siirtyi nykyiselle paikalleen ns. Ylikylään todennäköisesti 1840-luvulla. Koukun säilyneet rakennukset ovat kuitenkin vanhempia: ne on veistetty 1820-1830 -luvulla. Päärakennus on alun perin ollut eteiskamarilla varustettu ns. Mora-tupa, jota on myöhemmin pidennetty etelään salilla paritupapohjaksi. Satulakattoinen, pitkänurkkainen, peiterimoitettu rakennus on erinomaisesti säilyttänyt vanhahtavan ilmeensä, usein yksityiskohtia myöten. Esimerkiksi vuorilaudoituksesta löytää käsin taottuja nauvoja.²⁵ Rakennuksessa on uusnessanssiin viittaava viisikulmainen kuisti 1800-luvun lopulta. Kuistin ikkunoiden puitejako on erityisen rikas. Osayleiskaavassa päärakennus ja pihapiirin tärkeimmät rakennukset on merkitty sr(9)-merkinnällä.

Hirsirakenteinen navetta ja talli (93b; luokka 1) ovat 1820-luvulta, tien toisella puolella sijaitseva luhtiaitta (93a; luokka 1) vuodelta 1824. Vuonna 1835 rakennettu riihi on sen sijaan purettu. Pihapiiriin kuului pari muuta talousrakennusta, joista lähempänä asuinrakennusta oleva sauna (93c; luokka 2) on vielä olemassa ja kunnostettavissa; siitä länteen ollut karjakeittiö on romahtanut ja purettu 2012.²⁶ Viime vuosikaudalle periytyvä puutarha kasveineen on taantunut, mutta osa perinneperennoista saattaa vielä elpyä.

Koukun päärakennus on antikvaarisesti erittäin hyvin säilynyt paritupa. Pihapiiri on säilyttänyt monia vanhoja piirteitään. Paijalan kyläkuvan osana Koukku on ratkaisevan tärkeä. Tämän lisäksi se on yksi Tuusulan arvokkaimmista rakennushistoriallisista kohteista rapistuneesta yleisilmeestä n huolimatta. 1 LUOKAN KOHDE

93A Koukun luhtiaitta rajaa raittia.

93 Koukun päärakennus ja kahdeksankulmainen lasikuisti.

93B Koukun hirsirakenteinen navetta ja talli.

93 Koukun päärakennus 2005. PS.

93C Koukun pihasauna.

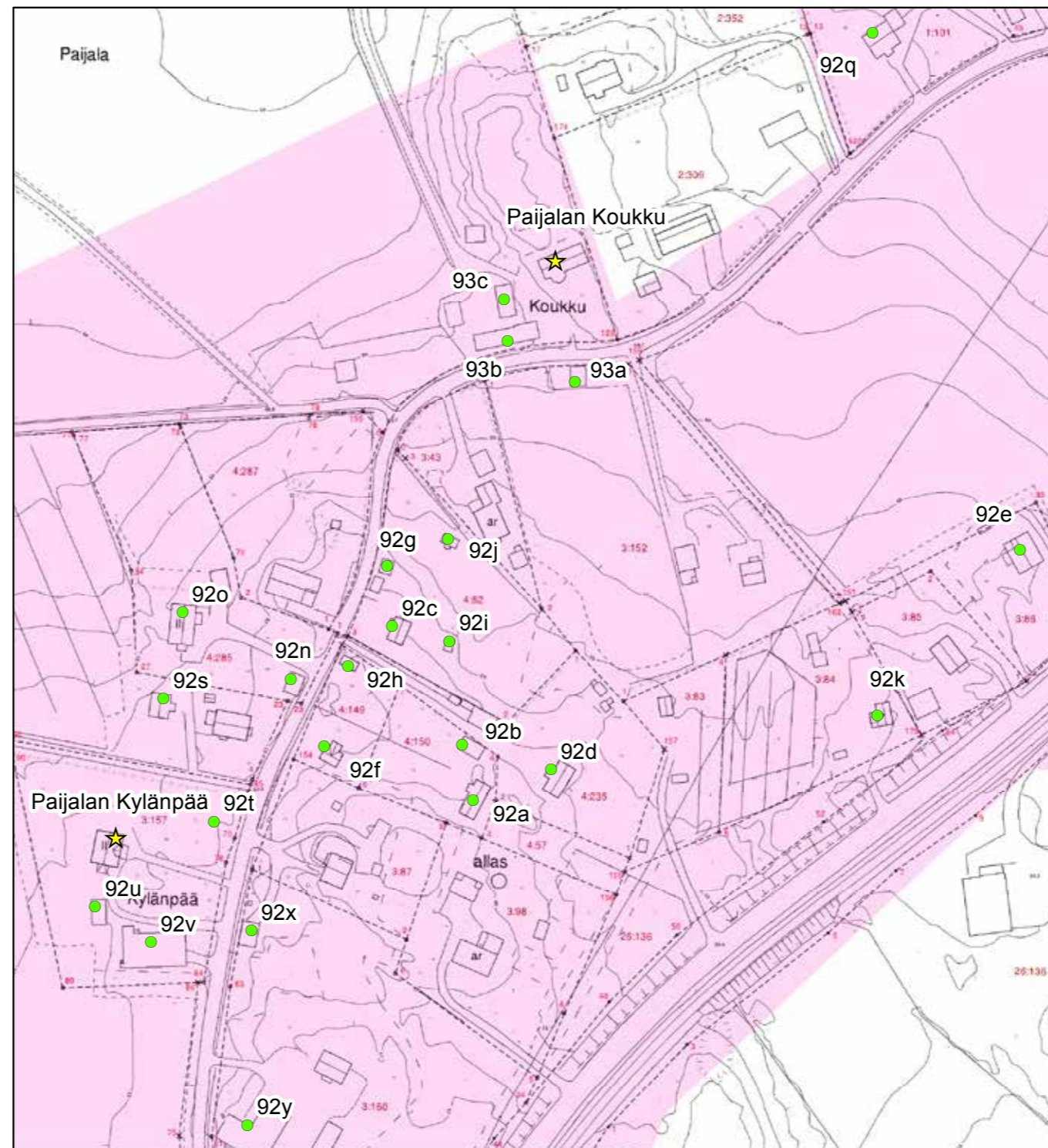
93 Koukun romahtanut karjakeittiö purettiin pois 2012.

25 Härön tulkinta.

26 Purkutieto Pirkko Talvenmäki syksy 2014.

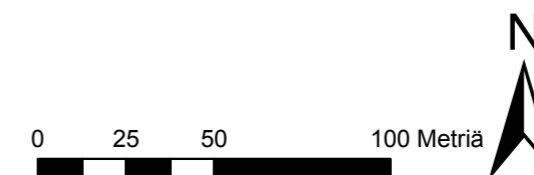
94. Kylänpää

Koukusta vuonna 1894 erotettu Kylänpään tila mainitaan tällä nimellä 1900-luvun alun isojaon järjestelyssä. Tilan takamaihin kuulunut osuus Jokelan Vantaankorvesta myytiin Kolsan tiilitehtaan perustajalle Anders Adlercreutzille 1898.²⁷ Talon nykyisen päärakennuksen paikalla oli hirsirakenteinen paritupa, joka purettiin vuonna 1919. Tilan asumiseen liittyvät rakennukset syntyivät nopeasti tämän jälkeen. Uusi päärakennus valmistui vuonna 1920. Se oli jyrkkäkattoinen, peiterimoitettu puolitoistakerroksinen hirsitalo. Yksityiskohdista kiinnostivat huomiota muunmuassa pieniruutuiset ikkunat, avokuisti ja sen päällä ollut altaani. Talossa lapsena asuneen fil. tri. Jaakko Puokan mukaan sen oli suunnitellut SOK:n rakennusmestarina työskennellyt, itseoppinut Frans Katajavuori, joka sovelsi täälläkin Vaajakosken tehtaiden talomallia.²⁸

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

27 Juhani Olasmaa, Tuusula-seuran aikakirja XIV s38-40.

28 Härö 1986, s. 104.

Pihapiirissä oli asuinrakennuksen kanssa samanikäinen sauna (92t). Rakennuksista asuinrakennus ja sauna purettiin vuonna 2011. Uudisrakennukset imitoivat alkuperäisiä mutta vastaavaa arvoa niillä ei ole kuin alkuperäisillä, joten niille ei anneta luokitusta selvityksessä. Pihapiirissä on säilynyt vuonna 1918 valmistunut aittarakennus (92u; luokka) ja hirsirakenteinen, yhdistetty navetta ja talli 1920-luvulta (92v: luokka 2), jotka ovat maiseman kannalta tärkeitä Hyrylästä päin tultaessa. Pihalle johtavalle koivukujalle kuljetaan portin kivipilareiden välistä. Piharakennukset, portti ja pihapiiri **3 LUOKAN KOHDE**

94 Paijalan Kylänpään pääportti ja koivukujanne.

94 Paijalan Kylänpään päärakennus vuonna 2005. PS.

94 Kylänpään hirsinavetta ja talouspihaan vievä portti, joka toistaa pääportin aihetta.

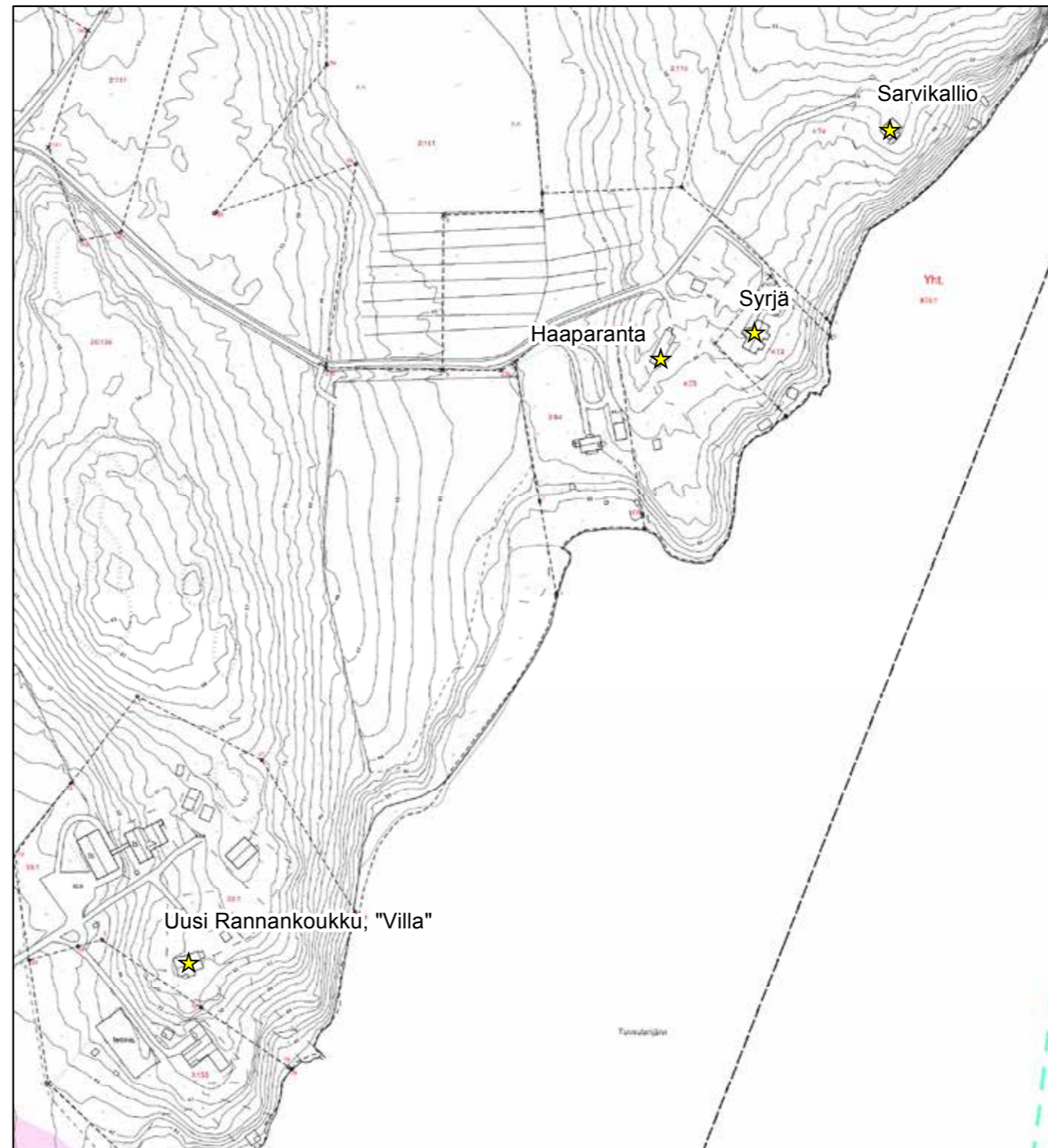
92V Paijalan Kylänpään talli ja navetta.

92T Kylänpään sauna, purettu.

95-99. Tuusulanjärven länsirannan huvilat

Tuusulanjärven länsirannalla on säilynyt viiden huvilapalstan kokonaisuus. Säilyneet rakennukset antavat hyvän käsityksen länsi- ja itärannan huvilakulttuurien eroista: länsirannan rakennukset ovat vaatimattomia pienehköjä rakennuksia. Ne liittyvät huvilakulttuurin sosiaaliseen tasaantumiseen 1900-luvun vaihteen molemmin puolin.

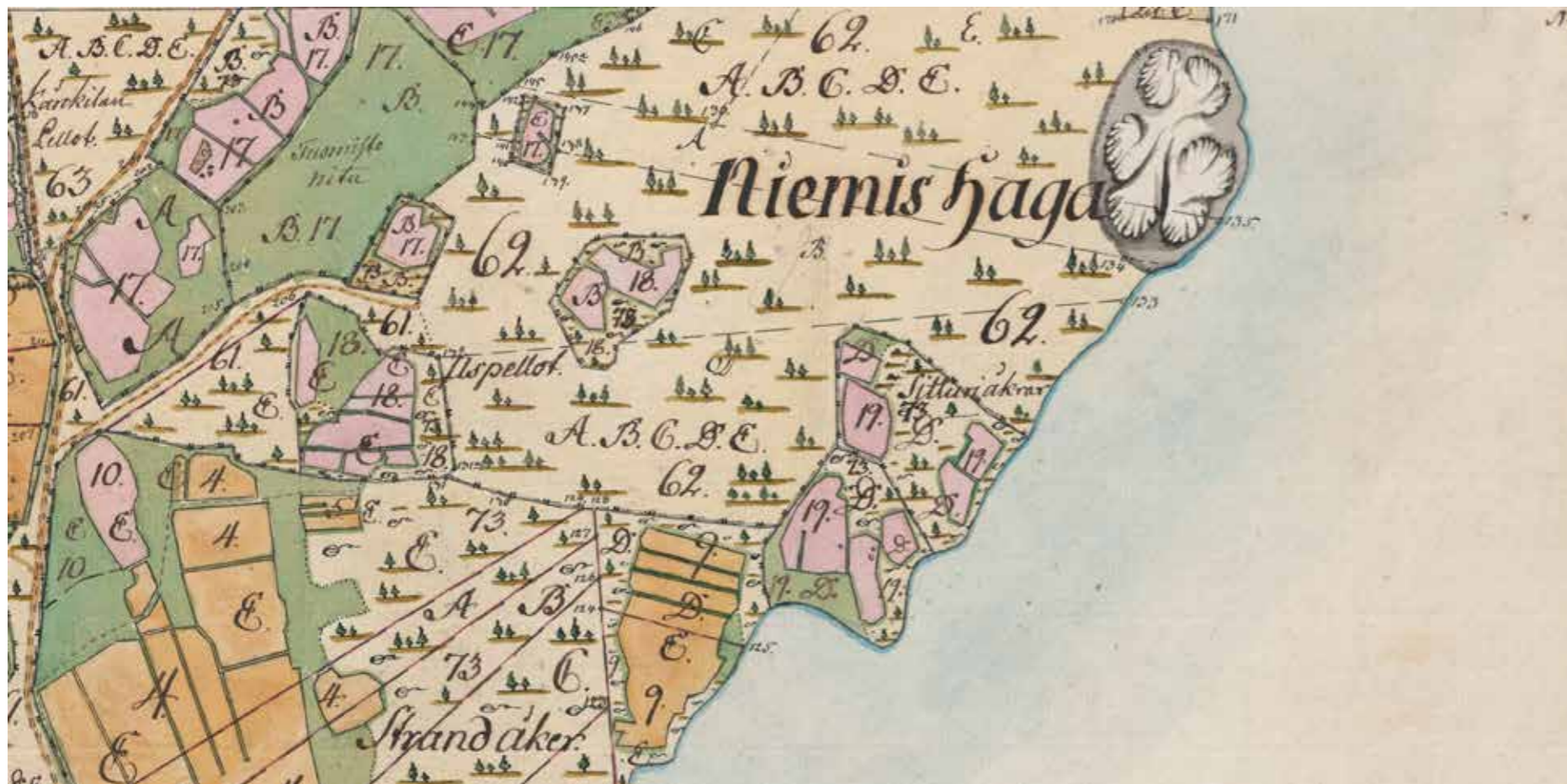

© Tuusulan pohjakartta 2016

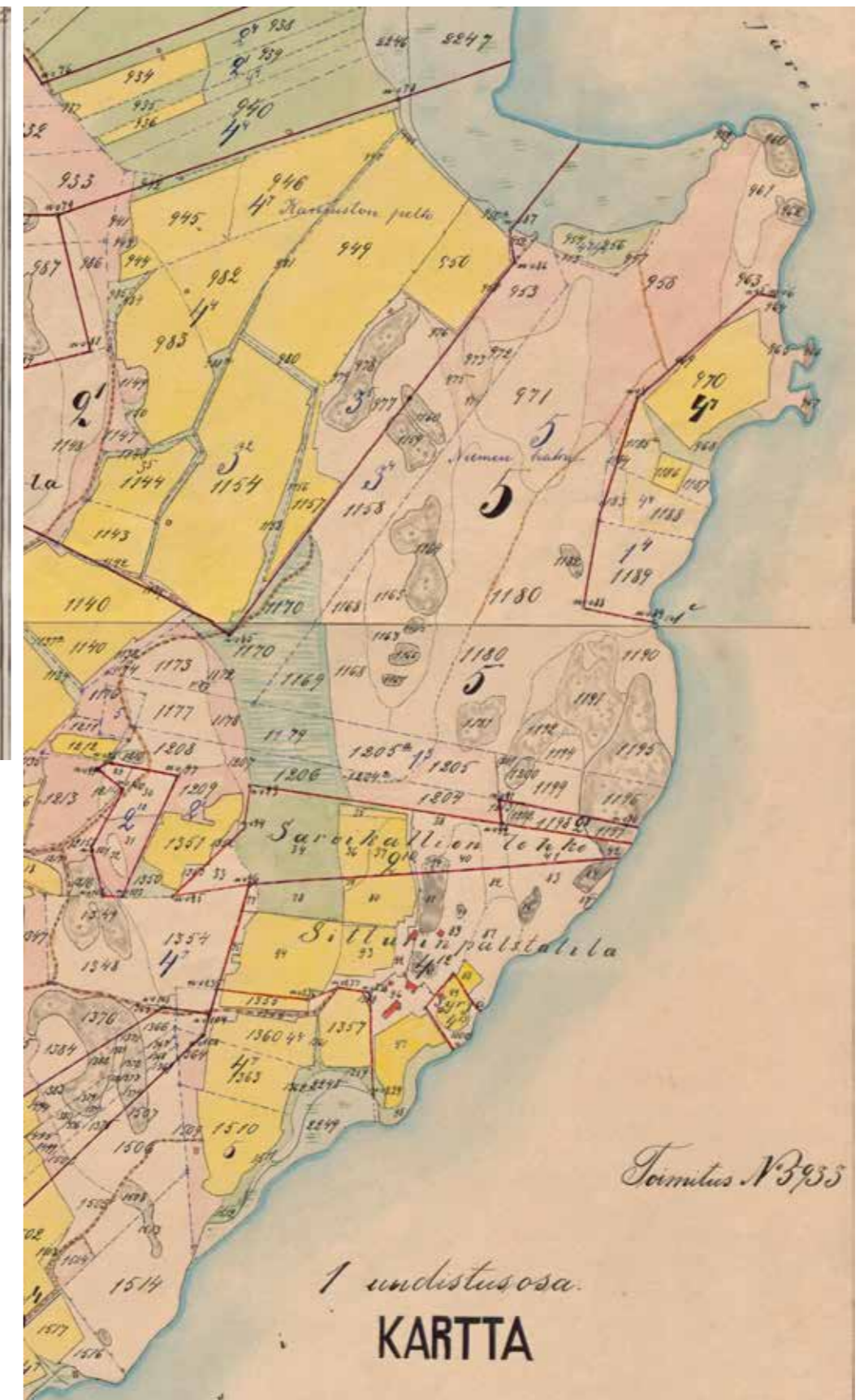
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

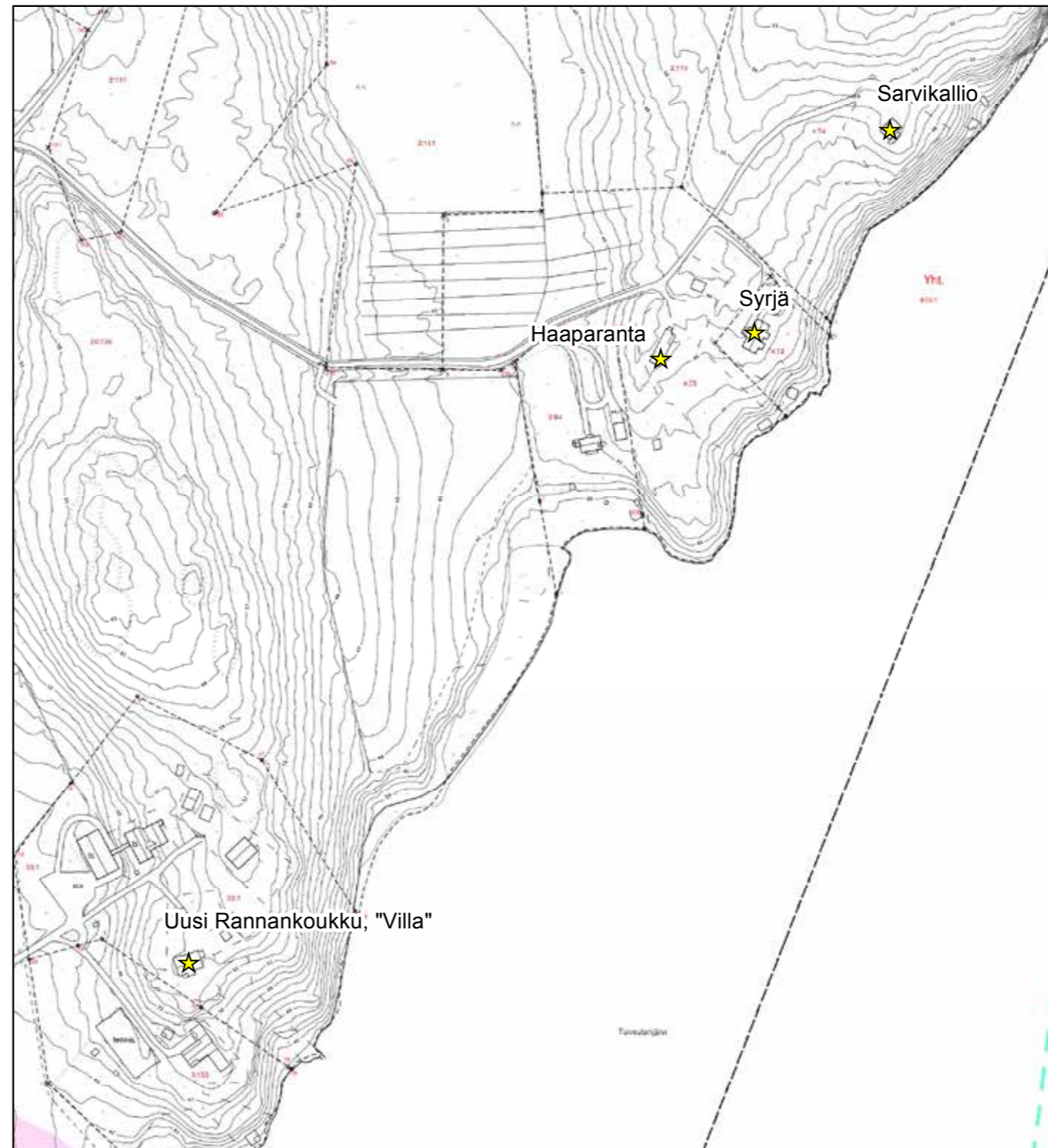
1700-luvun lopulla Villan tontti on ollut metsää ja sen pohjoispuoleisen alueen itään viettävä rinne peltosarkoja. Haaparannan ja Syrjän tienoilla on ollut Sitturinpeltolohkoja ja näiden ympärillä hakamaata. Paijala; Egokarta med delningsbeskrifning 1774-1776 (B49i:6/11-17). KA.

Vuoden 1903 kartalla Villan tontti on rakentamaton, mutta Sitturin palstatilalla, jossa sijaitsevat Haaparanta ja Syrjä ovat molemmat muodostuneet useasta rakennuksesta. Sarvikallion huvila on vielä rakentamatta. Paijala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isojaonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

95. Rannankoukun huvila eli Villa

Rannankoukun palstatila on hieman Anttilan koetilasta pohjoiseen, Paijalan vanhan keskustan eli ns. Alikylän tuntumassa. Alkujaan palsta tunnettiin nimellä ”Villa” ja se on erotettu Rannankoukun tilasta vuonna 1918 professori Paavo Pirilälle. Vanha Rannankoukku oli päätynyt vuonna 1917 Anttilan tilanomistajan Valter Grönqvistin haltuun.²⁹ Uusi Rannankoukku tunnettiin aikalaisten keskuudessa ”Reiman huvilana”.³⁰

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

²⁹ Arja Laiho, Tuusula-seuran aikakirja XIV, s. 48.

³⁰ Esther Hjelt-Cajanus, Moster Anni berättar, Tuusulanjärveä soutamassa 1934. Suomenos Sirkka Holma Tuusulan aikakirjat XVIII s. 88

Kertomusten mukaan kansakoulunopettaja Vilho Reiman rakensi Ranankoukun jugend-vaikutteisen huvilan 1900-luvun alussa, todennäköisesti vuosien 1908-12 välisenä aikana ja se olisi laajennettu Pirilän aikana lähestulkoon nykyiseen kokoonsa. Rakennuksen kivijalan tarkastelu ja valokuvat verhoilemattomasta rakennuksesta vuosilta 1908 ja 1912/13 eivät kuitenkaan tue tätä käsitystä: huvila on rakennettu kerralla lähestulkoon nykyiseen laajuuteensa jo Reiman aikana.

Huvila on kaksikerroksinen, järven puolella ristipäädyllä ja päällekkäisillä kuistella varustettu rakennus. Rakennus on säilyttänyt järvenpuoleisilla julkisivuilla alkuperäisen ilmeensä täysin, mutta käytännön syistä sisääntuloa ja pohjoispäätä on muokattu hieman. Yläkerran ikkunat ja julkisivuverhoilu jäsentelyineen sekä alakuistin lasitus ovat alkuperäisiä, alakerrassa ikkunat on uusittu vanhan mallin mukaan mutta puitteiden profiili ei ole säilynyt. Rakennus oli hirsipinnalla ennen vuoraamistaan ja vaaleasävyinen väri on palautettu.³¹ Osayleiskaavassa merkitty sr(11)-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE.**

95 Villan päärakennus lännestä, pääsisäänkäynti.

31 Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

95 Villan pieni piharakennus.

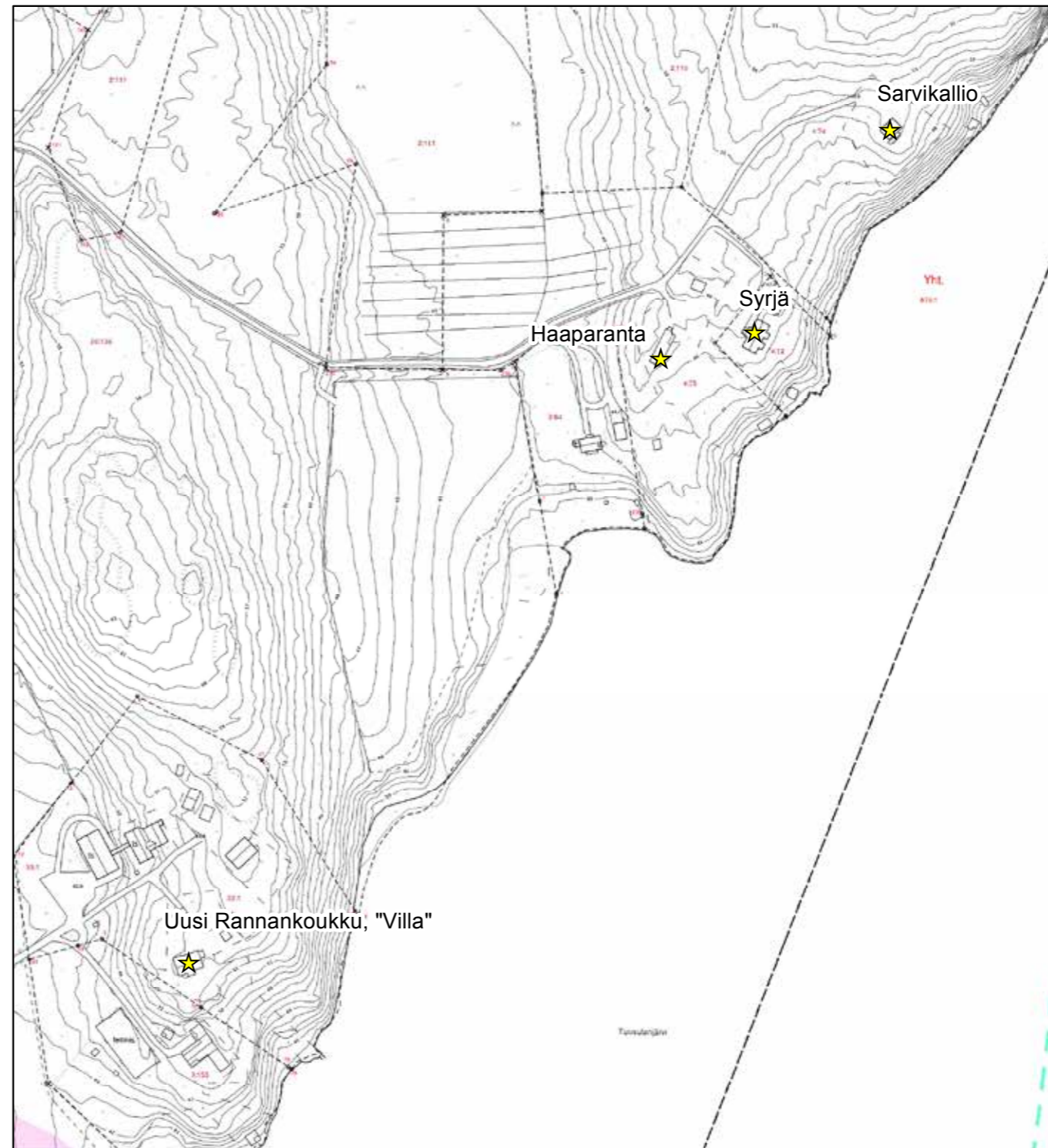
95 Villan itäjulkisivu, kaksikerroksinen kuisti, alempi kerros lasitettu.

95 Villan avoimen yläkuistin yläosan ikkuna.

96-98. Haaparanta, Syrjä ja Sarvikallio

Haaparanta, Syrjä ja Sarvikallio ovat kolme huvilaa, jotka sijaitsevat lähellä toisiaan Tuusulanjärven tällä kohdilla varsin kallioidella länsirannalla. Paikka on Rannankoukun huvilasta jonkin verran pohjoiseen. Huviloiden paikoilla on aikaisemmin sijainnut kaksi Jussilan tilan torppaa, Haaparanta ja Sitturi. Vuonna 1886 Sitturi ja Sarvikallio erotettiin Haaparannan huvilapaistaksi. Tuolloin Sitturin rannassa Syrjän tontilla on lohkomiskartan mukaan ollut pieni asuinrakennus ja Sitturin puolelle on jäänyt niinkään pari rakennusta, jotka vuoden 1903 kartan mukaan ovat nekin olemassa ja toista on laajennettu.³²

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 35 70 140 Metriä

³² Lohkomiskartta 1886 ja Paijalan kylän tiluskartan uudistusosan kopio vuodelta 1909, toimitus 5933 Maanmittauslaitos.

Haaparanta (Haapaniemi³³) on Jussilan vanha torppa, joka myytiin näyttelijä Emil Falckille vuonna 1893. Paikka on yhä hänen perikuntansa omistuksessa. Talo on nykyisin puolitoistakerroksinen, satulakattoinen hirsitalo, jonka toinen pääty on rakennettu lasiverannaksi. On varsin todennäköistä, että tuo jo vuonna 1886 ollut asuinrakennus on edelleen osa Haaparannan huvilaa, sillä aluksi Falckin mökki käsitti tuvan ja kaksi kamaria; huvilaa laajennettiin myöhemmin suurella salilla talon päätyyn ja tämä samainen sali purettiin ja siirrettiin Sarvikallion kesähuvilan perusrungoksi Emil Falckin perinnönjaossa vuonna 1931.³⁴ Haaparannan toiseen päätyyn on vuonna 2004 rakennettu laajennusosa.³⁵ Päärunko on harjakattoinen ja siinä on poikkipäätty keskellä vanhemman osan pitkää julkisivua.

Neidit Hilda Maria, Lovisa Elisabeth ja Amalia Adolfina Strählman ostivat Syrjän³⁶ (Lilla Syrjä kuului prof Leiviskälle 1934³⁷) itselleen vuonna 1886. Palstalla näyttää jo tuolloin olleen rakennus. Syrjän nykyinen asuinrakennus on kuitenkin tuotu Turun saaristosta 1920-luvun vaihteessa. Se on alun perin ollut pieni luonnonkivisokkelille rakennettu hirsimökki, jota on myöhemmin laajennettu useasti; viimeksi 2008. Talo on pystyvuorattu, maalattu punaiseksi ja sen kuusiruutuiset ikkunat on koristeltu luukuilla. Järvenpuoleisella julkisivulla on kaksi identtistä umpikuistia. Mökki sijaitsee maisemallisesti kauniilla paikalla järvelle viettävän rinteän yläosassa.

Syrjästä ja Haaparannasta hieman pohjoiseen sijaitseva Sarvikallio 98 on rakennettu vuonna 1934 Haaparannan tuvan vanhoista hirsistä ja puretusta riihestä.³⁸ Se on kallion nokassa sijaitseva, osin hirsij- ja osin lautarakenteinen, harjakattoinen huvila. Järvenpuoleisessa päädyssä on avokuisti ja parveke. Kaksi kerrosta tekee siitä pohja-alaansa nähden tornimaisen. Tontilta on kaunis näkymä järven itärannalle. Osayleiskaavassa kaikki kolme merkitty sr(12)-merkinnällä.

Kolmen huvilan kokonaisuus, joka edustaa itärannan huvilakulttuuria vaatimattomampaa huvilarakentamisen tyyppiä. 2 LUOKAN ALUE

96 Haaparannan rantasauna ja Syrjän 97 rantasauna vierekkäin rantavivassa.

98 Sarvikallion huvilassa on 1930-luvun funkista ja myöhäisempiä, jälleenrakennuskauden tyyliä sisältäviä piirteitä.

97 Syrjän päärakennus on suurehko, perinteistä maalaistaloa ja klassismia yhdistelevä huvila.

97 Syrjän pieni hirsirakenteinen rantasauna.

33 Esther Hjelt-Cajanus, Moster Anni berättar, Tuusulanjärveä soutamassa 1934. Suomenkos Sirkka Holma Tuusulan aikakirjat XVIII s. 88.

34 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusulaseuran aikakirjat XIV s. 11-13. Käytetty lähde: Sirkka Holma Tuusulan aikakirjat XVIII s. 88.

35 Panu Savolaisen havainto kesällä 2005. Rakennustietokannassa lupa on myönnetty 1998.

36 Härö. Tietolähde varmentamatta.

37 Esther Hjelt-Cajanus, Moster Anni berättar, Tuusulanjärveä soutamassa 1934. Suomenkos Sirkka Holma Tuusulan aikakirjat XVIII s. 88.

38 Härö. Tietolähde varmentamatta.

99. Hietasalmi

Lassilan kantatilasta halotusta Vilholan tilasta myytiin vuonna 1908 huvilapalsta³⁹ senaatin kanslisti G.E. Winterille. Palsta sijaitsee Tuusulanjärven länsirannalla, Seittelinniemen ja Sarvikallion välissä. Vuotta myöhemmin Winter laajensi palstaansa Hietasalmen pohjoispuolella sijainneelle Sotkaniemen palstalle.⁴⁰

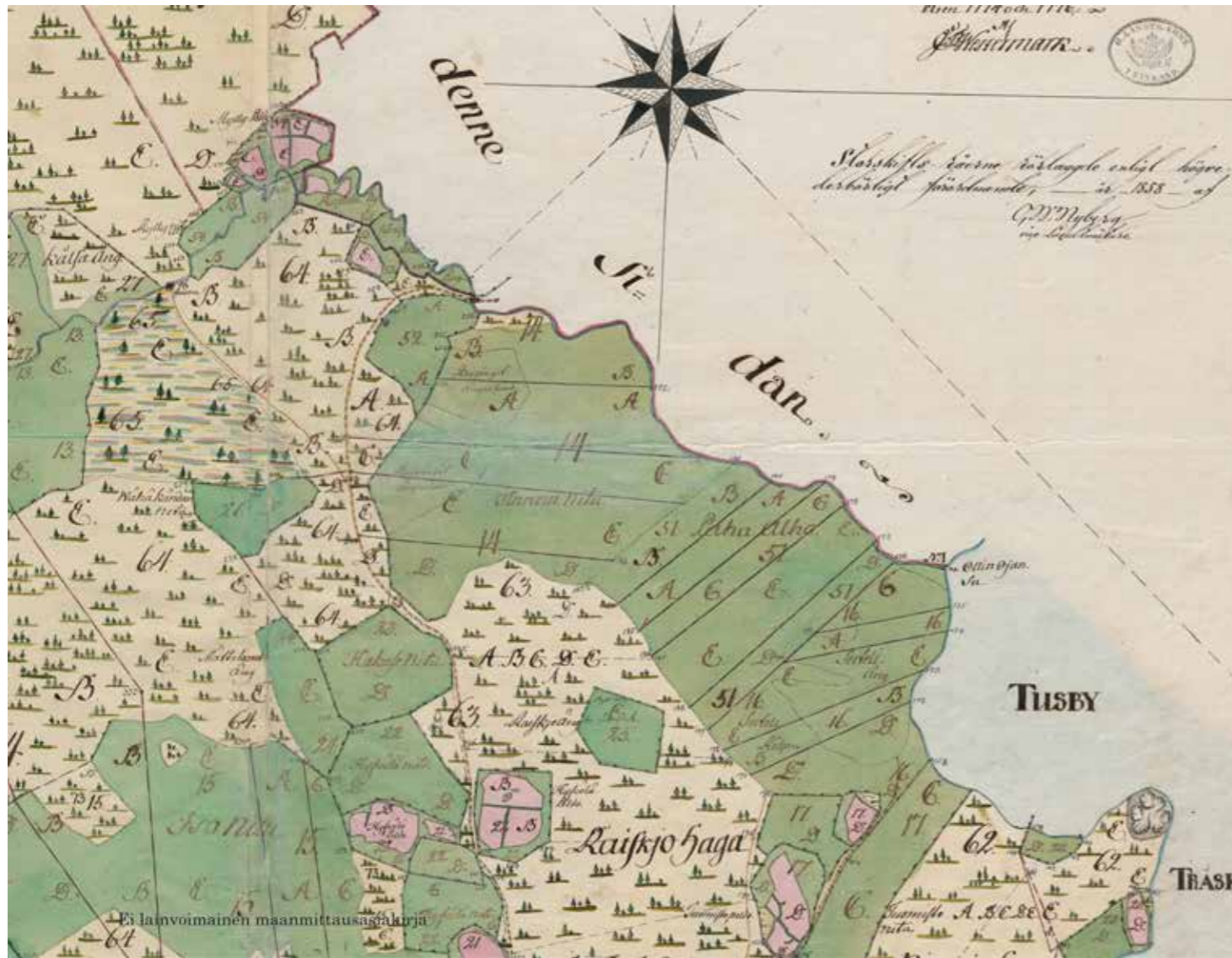

© Tuusulan pohjakartta 2016

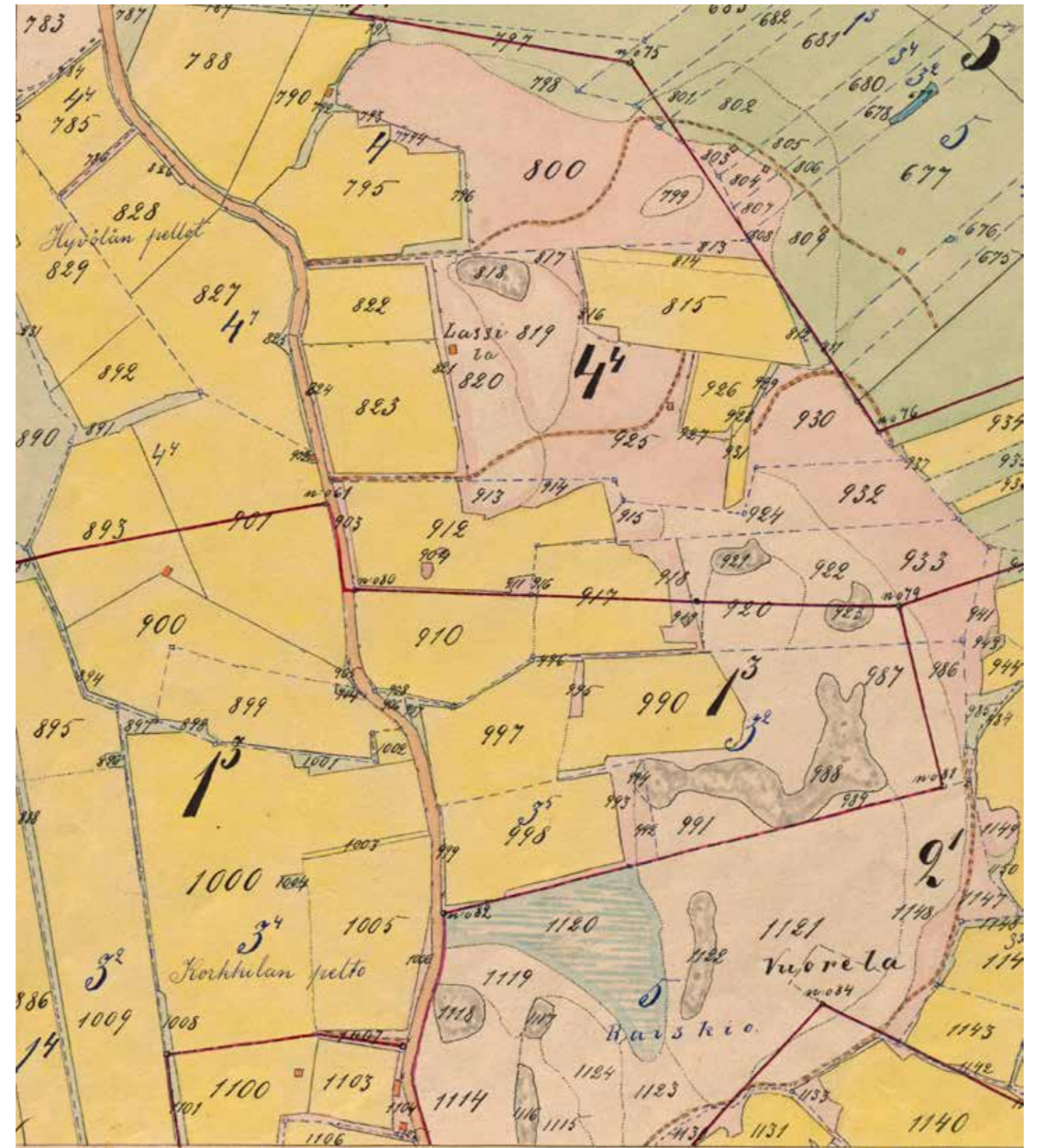
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

39 Tuusulan kiinteistörekisteri
40 Härö. Tietolähde varmentamatta.

Lassilan nykyinen talonpaikka on ollut peltoa ja niittyä sekä hakamaata 1700-luvun lopulla. Pajjala; Egokarta med delningsbeskrifning 1774-1776 (B49i:6/11-17). KA.

Vuonna 1903 Lassilan pihapiirissä ei ole muita rakennuksia kuin pieni heinälato. Pajjala; RN:o 1:3-4, 2:(1.3.4.7.11-15), 3:3-5, 4:(4.7.9.13), isoajonjärjestelystä kartta ja asiakirjoja 1906-1906 (B49i:6/47-83). KA.

Ilmeisesti juuri Winter on rakennuttanut tontilla yhä olevan rakennuksen: Pekka Halosen vuonna 1909 valmistamassa grafiikanlehdessä huvilan hirsityömaa.⁴¹ Se on taitekattoinen, kaksikerroksinen hirsirakennus. Pysty-vaaka-pystyvuorattu rakennus on koristeltu niukoin jugend-taljein. Koivikkosella tontilla on myös kolme ulkorakennusta. Palstalta on kaunis näkymä järven toisella puolella sijaitseviin Taistelukouluun ja Halosenniemeen. Osayleiskaavassa merkitty sr(13)-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE**

99 Hietasalmen valkoinen jugendtyylinen huvila piharakennuksineen ja lasikuisteineen.

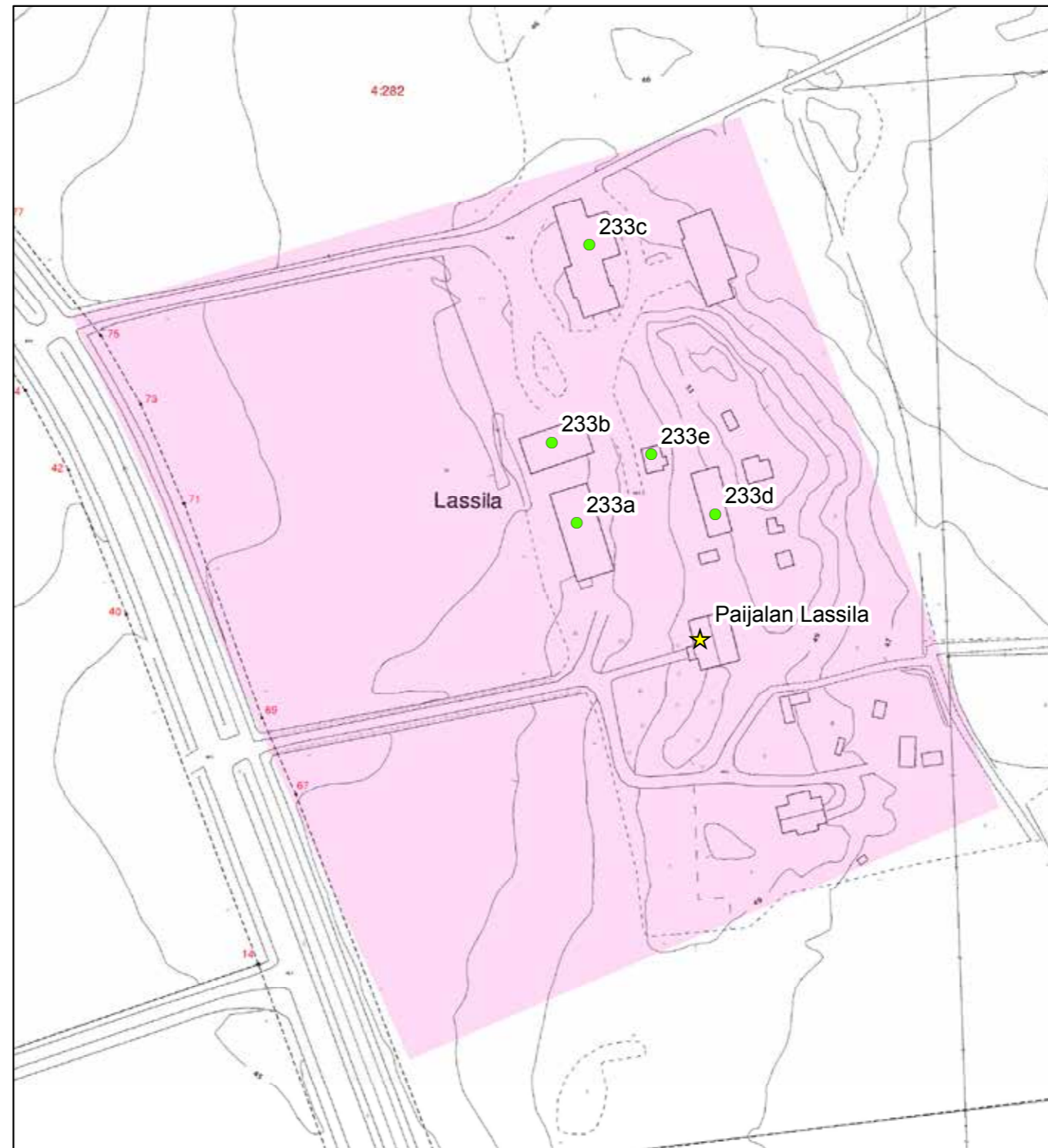

99. Seittelinniemen Sorsalahti ja Haaparinne ovat Hietasalmen naapuritontit.

41 Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

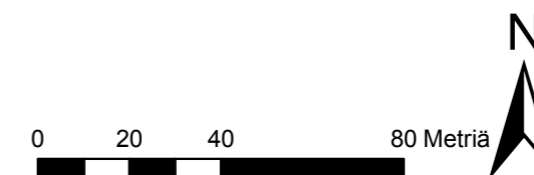
233 Paijalan Lassila

(Rn:o 4) Paijalan Lassila esiintyy maakirjoissa ensimmäisen kerran 1558 ja pysyy jakamattomana aina vuoteen 1744 asti, jolloin tila halotaan. Molemmat puolikkaat halotaan 1810-20-luvulla vain tullakseen yhdistetyksi uudelleen puolikkaiksi 1836-37. Tuolloin toinen puolikas nimetään Vilholaksi toisen jäädessä Lassilaksi. Vilhola jaetaan 1886 kahteen erikokoiseen osaan, joista toinen nimetään Johannislundiksi.⁴² Lassilan nimen säilyttänyt talouskeskus siirrettiin isojaon järjestelyissä vuosina 1902-1908 nykyiselle sijalleen ja Paijalan vanhassa kyläkeskuksessa olleet rakennukset purettiin ja osa siirrettiin. Nykyinen päärakennus oli asuttavassa kunnossa vuonna 1908. Lassilan vuodesta 1697 omistanut suku otti lopulta myös talonnimen omaksi sukunimekseen vuonna 1935 - tätä ennen suku oli tunnettu Mickelsson-nimellä.⁴³

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

42 Juhani Olasmaa, Tuusula-seuran aikakirjat XIV, s. 40-43.

43 Markku Lassila, Tuusula-seuran aikakirjat XIII, s.94-97.

Pihapiirin rakennuskanta on ulkonäöltään hyvin yhtenäinen ja se sijoittuu peltoaukean reunaan loivan mäen rinteeseen. Betonitiilistä vuonna 1901 rakennetun suuren navetan (233a; luokka 2) ullakkokerros on lautaverhoiltu ja maalattu keltaiseksi; navetan pohjoispuolella on keltainen korkeahko latorakennus (233b; luokka 3). Keltaiseksi maalattu, harjakattoinen tuvan ja kamarit käsittävä pitkänomainen umpikuistillinen asuinrakennus on pihaan johtavan koivukujanteen päätteenä. Pihapiirissä on myös aitta (Arjan aitta) 233d; luokka3), kanala (233e; luokka 3), liiteri ja saunarakennus. Pihapiirin eteläreunalla on uudempi asuinrakennus ja pohjoisreunalla osittain metsän peitossa korkea, punainen viljankuivaamotorni vuodelta 1968 ja konehalli rakennus (233c; luokka 3) sekä muita maatalousrakennuksia. **2 LUOKAN KOHDE.**

233 Pajalan Lassilan päärakennus ja lasikuisti.

233C Lassilan viljankuivuri ja lato.

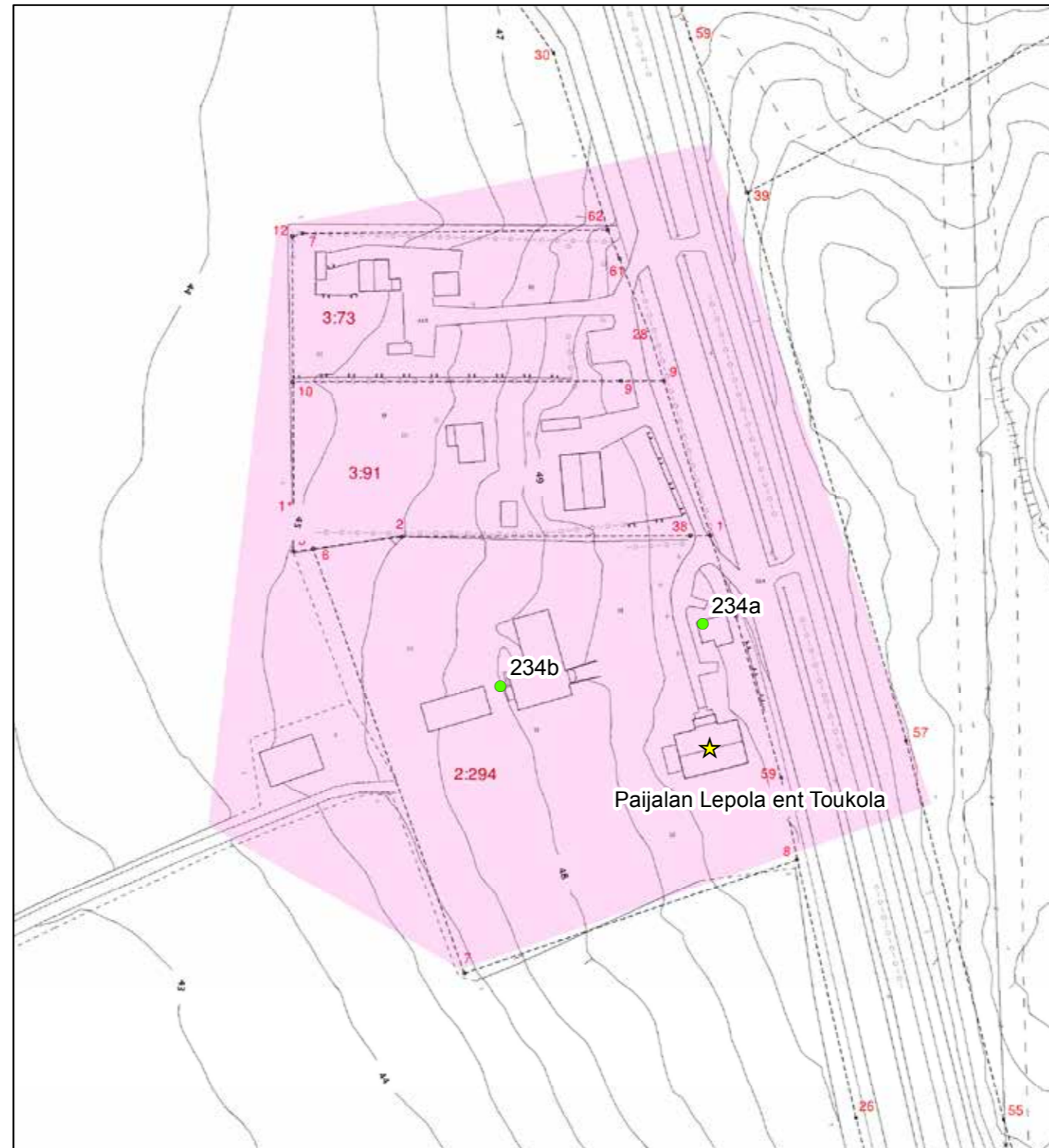
233 Lassilan pihalato 233B ja navetta 233A.

233 Lassilan komeat männyt pellon kivisärkällä.

234 Paijalan Lepola entinen Toukola

Jussilan kantatila (RN:o2) halottiin vuonna 1857 Vuorelaksi ja nimettömäksi jääneeksi lohkoksi. Tämä nimetön lohko sai vuonna 1909 nimekseen Toukola isojaon järjestelyissä ja samalla talonpaikka siirtyi nykyiselle sijalleen. Toukolasta tuli myöhemmin Lepola ja tilan loput maat liitettiin Hankkijan koetilaan Anttilaan vuonna 1988.⁴⁴ Aiemmin tilan maita oli myyty asuntotonteiksi vuosina 1886-1915 pääasiassa Koskenmäellä, Paijalan koulua varten sekä Anttilan omistaja Grönqvistille 1918.⁴⁵

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 15 30 60 Metriä

44 Tuusulan kiinteistörekisteri.

45 Juhani Olasmaa, Tuusula-seuran aikakirja XIV, s. 38.

Lepolan pääty kohti tietä oleva päärakennus on rakennettu vuonna 1909⁴⁶ eli tilakeskuksen siirron yhteydessä, sillä vuoden 1898 Senaatin kartallakaan ei sitä näy. Keltaiseksi maalattu pystyrimalautoitettu sauna (234a; luokka 2) on aivan tielinjauksessa kiinni ja rekisteritietojen mukaan vuodelta 1901, mikä on hyvinkin mahdollista, sillä koko tilakeskus ei ole voinut siirtyä kerralla. Betonitiili- ja puurakenteinen taitekattoinen navettarakennus (234b; luokka 2) jatkeenaan lautarakenteinen lato on 1920-luvulta. Vanhan tilakeskuksen kupeeseen, sen pohjoispuolelle, on 1950-60-luvun aikana noussut kaksi asuinpalstaa ja tämä kolmen talon rypäs piharakennuksineen yhdessä tielinjauksen ja mäenharjan kanssa muodostaa tärkeän tiemaisemallisen solmukohdan. Samalla tämä yhdessä Lassilan tilan siirron kanssa kertoo omaa historiaansa isojaon uusjärjestelyiden vaikutuksesta viljelysmaisemaan ja paikalliseen kulttuuriin.

3 LUOKAN KOHDE.

234 Lepolan päärakennus piiloutuu pihapuiden taakse.

234A Lepolan pihasauna.

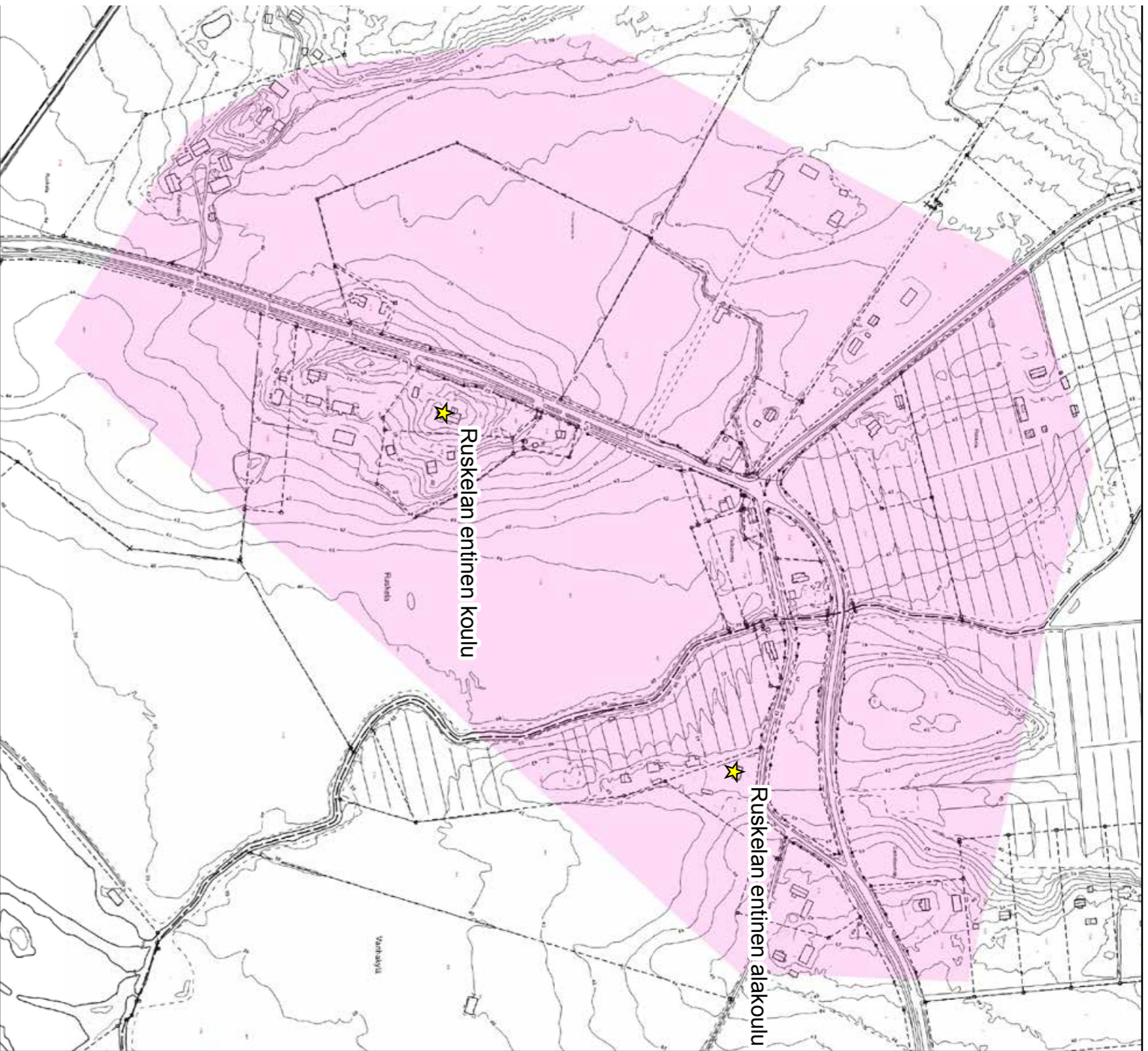
46 Tuusulan rakennusrekisteri.

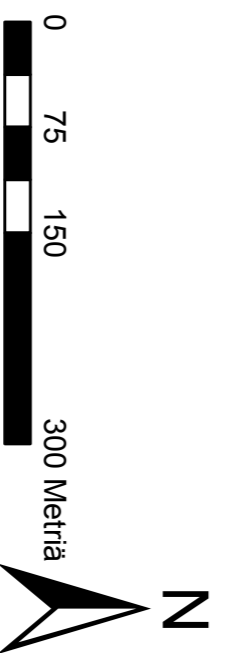
234 Lepolan pihapiirin siluetti latoja ja navetta.

234B Lepolan uudessa käytössä oleva navetta.

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävät RKY-kohteet 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

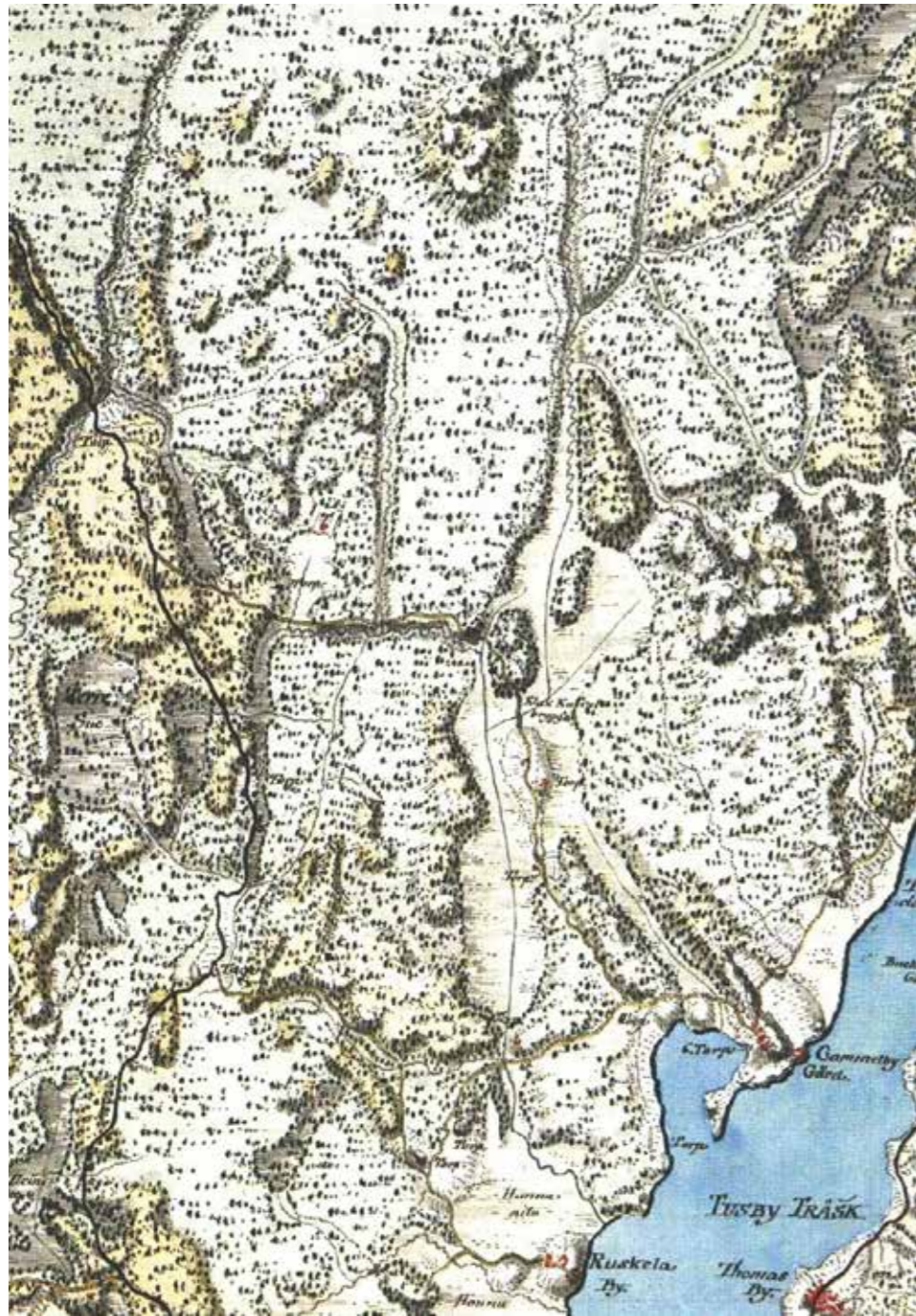

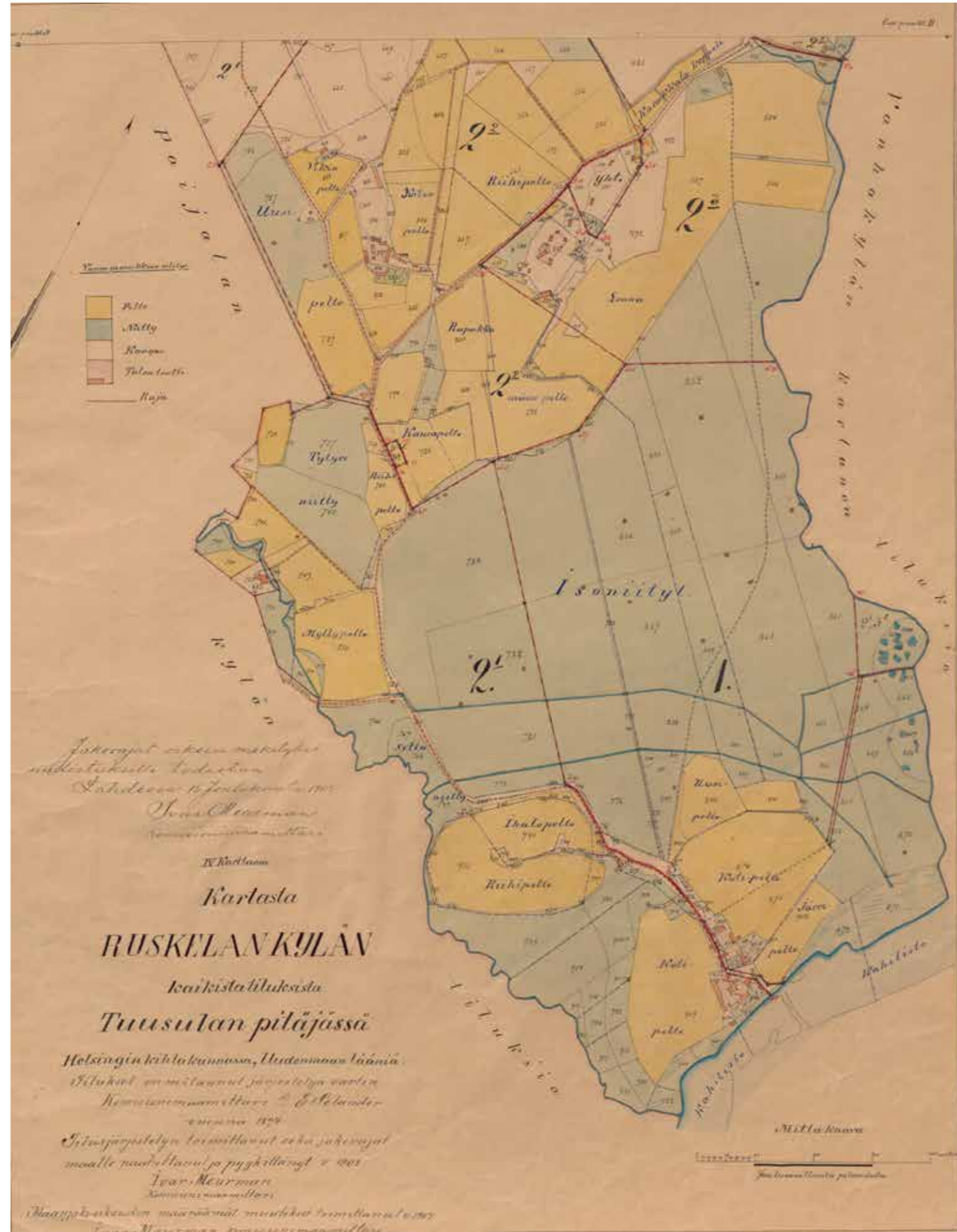
Vuonna 1848 uudelleenlaadittu versio Ruskelan isojakokartasta. Kylä muodostuu kolmesta talosta ja asutus on sijoittunut nykyisen Rantamon tienoille. Alkuperäisen isojakokartan laati Didrich S. Breitholtz. Ruskela; Egokarta med delningsinstrument 1771-1773 (B49i:7/1-4). KA.

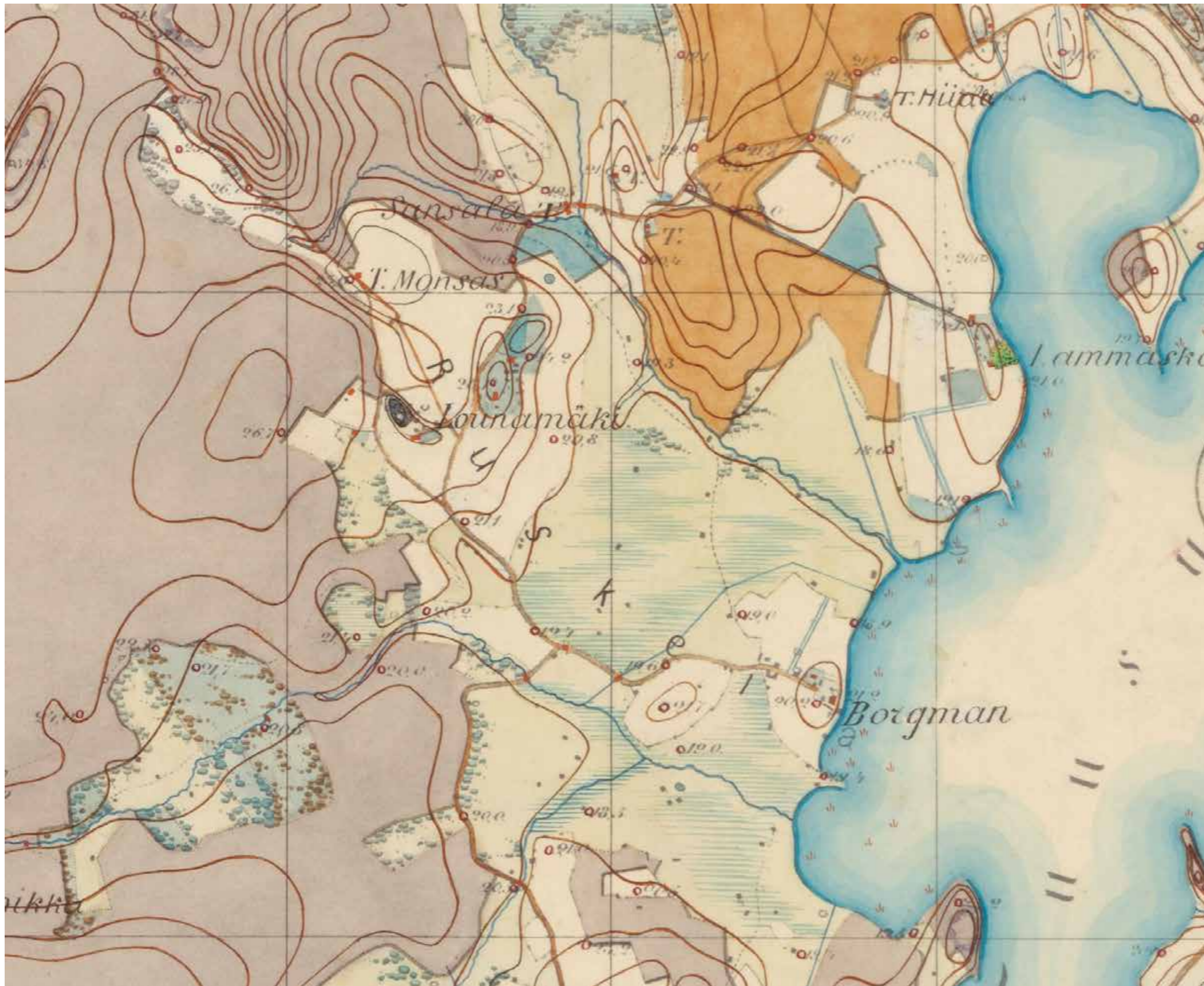
Isojaon jälkeisen pitäjänkartan ajantasakartta, johon on liimattu päälle uudistettuja osioita. Ruskelan sijaan kartalla näkyy jo Borgmans. Lammas-kallion tila torppineen on uudistettu versio, joka on liimattu vanhan kartan päälle. KA. MHA. Pitäjänkartasto. Tuusula (2043 06 Ia.* -/-)

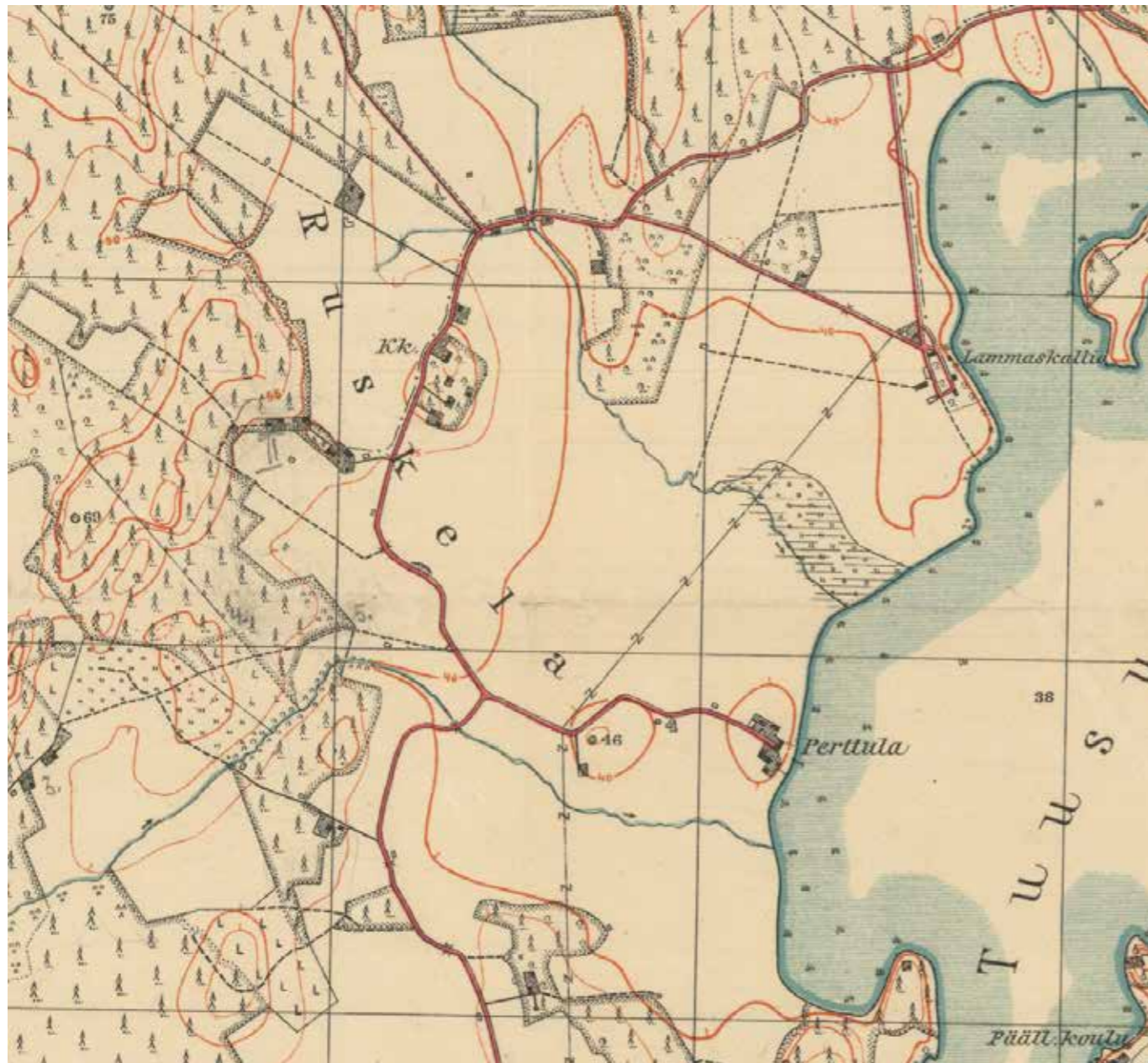
Ruskelan kylänmäki oli nykyisen Rantamon tienoilla 1760-80-luvulla. Lammaskallio on vasta Vanhankylän (Gammelby) torppa ja Vanhankylän vanha keskiaikainen kylä on samoilla sijoilla kuin kartanon työväen talot. Vanhaakylää ja Ruskelaa yhdistää tie, joka kulkee nykyisinkin samoilla sijoillaan monilla kohdin. Vanha-kyla_1760_kuningas.jpg

Ruskelan isojaon uudelleenjärjestelyä varten mitannut vuonna 1894 C.E. Pelander, itse toimitus suoritettiin 1902-04. Nykyisen Rantamon pihapiirissä on runsaasti rakennuksia ja päärakennuksen edustalla on keskuskäytävällä ja aukiolla varustettu pihamaa. Ruskela; Isojaonjärjestelykartta ja asiakirjat 1894-1902 (B49i:7/5-21). KA.

Ruskelan kylä ja Lammaskallio vuonna 1870 laaditussa venäläisen topografikunnan kartassa. Suuri osa Ruskelan peltoaukeasta on soista niittyä. Karttalehti IX 30. KA. ruskela_[Tuusula]_1_IX_30 x.jpg

Ruskelan kylä ja Lammaskallio vuonna 1928 laadittussa topografikartassa. Kartta 0204306_1928
Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat. ruskela_204306_1928.jpg

Ruskelan kylän pohjoisosat ja Lammaskallio vuonna 1945 laadittussa topografikartassa. Asutusta on tullut runsaasti lisää parhaille paikoille ja tiloja on pilkottu pienemmiksi. Matalaa järvenrantaa ja Vanhakylän soita kuivataan edelleen. Kartta 0204306_1945
Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat. ruskela_204306_1945.jpg

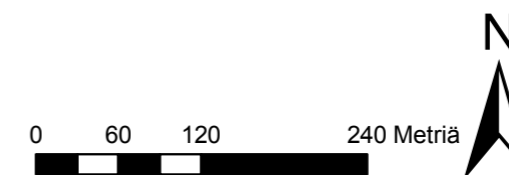
229 Vanha kylänmäki

Ruskelan kylä on sijainnut nykyisen Rantamon tilakeskuksen paikoilla. Länsipuolella kylää on mäennyppylä, joka on todennäköisesti ollut asuttu sekin. Nyt mäelle on rakennettu lintujen katselua varten tasanne. Tasanteelle vievissä portaissa on käytetty vanhan rakennuksen sokkelikiviä.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Ruskela on keskiajalla muodostunut pieni kylä, jonka kahden täysveeron talon maita viljeli veroluettelon mukaan vuonna 1543 neljä isäntää.⁴⁷ Kylän talot yhdistyivät 30-vuotisen sodan rasitusten takia kahdeksi: toisesta taloparista muodostui Monsaksen kruunutila (RN:o 1) ja toisesta Perttula (RN:o 3) (Bertulas, myöhemmin Borgman) ja ja tämän yhteyteen jäänyt Erikas (RN:o 2). Erikas oli jäänyt isojaossa yhteen Tuusulanjärven rannalla sijainneen Borgmanin tilan (RN:o 2) kanssa⁴⁸ ja oli jo ennen tätä toiminut pitkään Perttulan eli Borgmannin sivutilana. Kun Perttula reduktion järjestelyssä muutettiin ratsutilaksi, Erikaksesta tuli sen augmentti. Myöhemmin Borgman tunnettiin lyhyen aikaa Sorjolan kartanona⁴⁹ ja lyhyen aikaa myös Nihtilänä. Ruotujakolaitoksen myötä Monsaksen kruunutilasta tuli Uudenmaan ratsuväkirykmentin majurin komppanian majoitusmestarin virkatalo vuonna 1696 ja vuoden 1721 uudelleenjärjestelyssä väepelin puustelli aina vuoteen 1809 asti, jonka jälkeen talo oli kruunun vuokratilana. Perttulasta muodostettiin ratsutila eli rustholli; Borgmanin nimi tila sai 1700-luvun alussa Sipoosta tulleen isännän mukaan. Borgmannien suku piti päätilaa hallussaan aina vuoteen 1909 asti, jolloin tilan nimeksi oli jo tullut Sorjala. Tilaa oli halottu jo 1732 ja toinen puolikas 1784, mutta Sorjalana myöhemmin tunnettu osuus säästyi pahimmalta silppuamiselta.

Kylänmäki eli talot sijaitsivat nykyisen Rantamon peltojen keskellä, lähellä Tuusulanjärven rantaa olevalla matalalla kukkulalla. Isojako kohtasi Ruskelan kylää sarkajakotilusten osalta 1771-72 ja ulkotilusten osalta 1773. Uusjako kylällä saatiin päätökseen 1906. Nykyisinkin kylänmäki on asuttu, mutta vanha rakennuskanta on purettu ja korvattu 1900-luvun rakennuksilla. Maisemallisesti ja paikallishistoriallisesti merkittävä ympäristö, jossa täydennysrakentaminen sopeutettava jo olemassaolevaan materiaaleiltaan ja massoitteiltaan. Yksi Tuusulanjärven länsirannan kulttuurimaiseman kiinnostavista.

Monsaksen vuokramiehienä olivat mm. Nassokin suku, Hägert ja lopuksi 1878-1928 af Forsellesin suku eli Ruskelan paronit. Viimeinen paroni, vapaaherra Ernst af Forselles osti myös naapuritalon 3/8 Borgmanin 1897 ja vaihtoi tiluksensa alkuvuodesta 1903 Kalevankatu 35:n tontin osaan, joi itsensä tärviölle ja karautti vaunuillaan Helsingin Kolera-alaaseen 12.12.1903. Monsas valtioneuvoston vuokrattiin edelleen useille vuokramiehille, pilkottiin yhdeksään tilaan ja myytiin 1928-1933 viljelijöille. Pääosa Monsaksesta päätyi jo aiemmin vuokramies Vihtori Riölle.

Ruskelan ensimmäiset torpat: Vanhan Hämeentien varrella Erikaksen mailla sijainnut Rautakorven torppa eli Jakobsdalin uudistila 1775 (kohde 123), Mooseksen torppa vuodelta 1777, Vanhan Hämeentien varrella sijainnut Haaviston torppa 1778 (kohde 125), Nygårdin torppa 1781, Gustafsbergin uudistila eli Mettänniityn (Matinniitty) torppa 1782 Monsan mailla Sarsalansuon länsireunalla, Riihimäen torppa vuodelta 1783 (Borgman 3/8 1871-1904?) Pajjalantien länsipuolella lähellä Lounämäkeä ja Tiensuun eli Tienhaaran torppa vuodelta 1815 Vanhan Hämeentien varrella nykyisen Nurmelan tilan kohdalla.⁵⁰

1 LUOKAN KOHDE.

⁴⁷ Jaakko Sarkamo, Suur-Tuusulan historia I, s. 283.

⁴⁸ Tuusulan kiinteistörekisteri

⁴⁹ Risto O. Peltovuori, Suur-Tuusulan historia II, s. 25.

⁵⁰ Juhani Olasmaa, Tuusulan aikakirjat XIII, s. 101-103.

229 Ruskelan vanhaa kylänmäkeä Rantamon tie ylittää Haukkalanojan.

229 Ruskelan vanhaa kylänmäkeä Rantamon rakennuksia.

229 Ruskelan vanhaa kylänmäkeä Rantamon rakennukset.

229 Ruskelan vanhan kyläpaikan läntinen, korkeampi mäki, Riihimäki.

229 Ruskelan kylänraitilla Riihimäen vanhan torpan peltoaukeaa.

229 Ruskelan vanhaa kylänmäkeä Rantamon ja Seittelin kosteikkeijoa yhdistävä kaivanto.

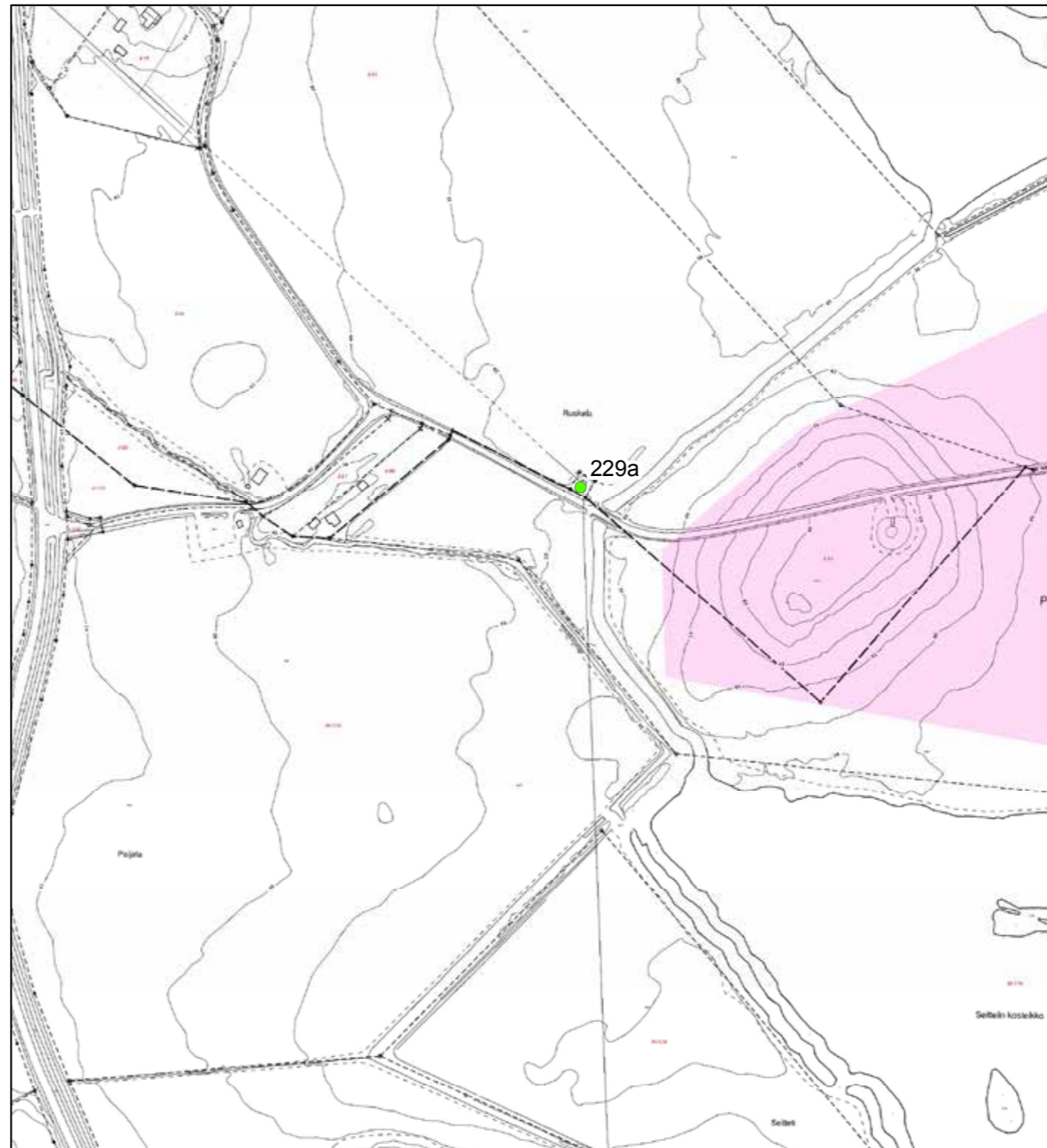
229 Ruskelan muuntamotorni ja taustalla häämöttää vanhaa, peltona olevaa Ruskelan kylänmäkeä.

229 Riihimäen torpan nykyiset rakennukset piiloutuvat pihapiiriä ympäröivään puustoon.

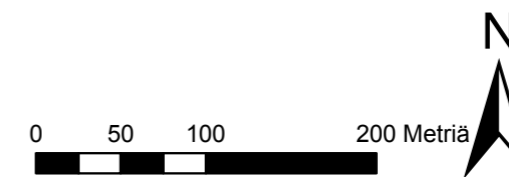
229b Ruskelan muutamotorni

Tuusulanjärven sähkölaitoksen tyypitorni 1930-luvulta. 2 LUOKAN KOHDE

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

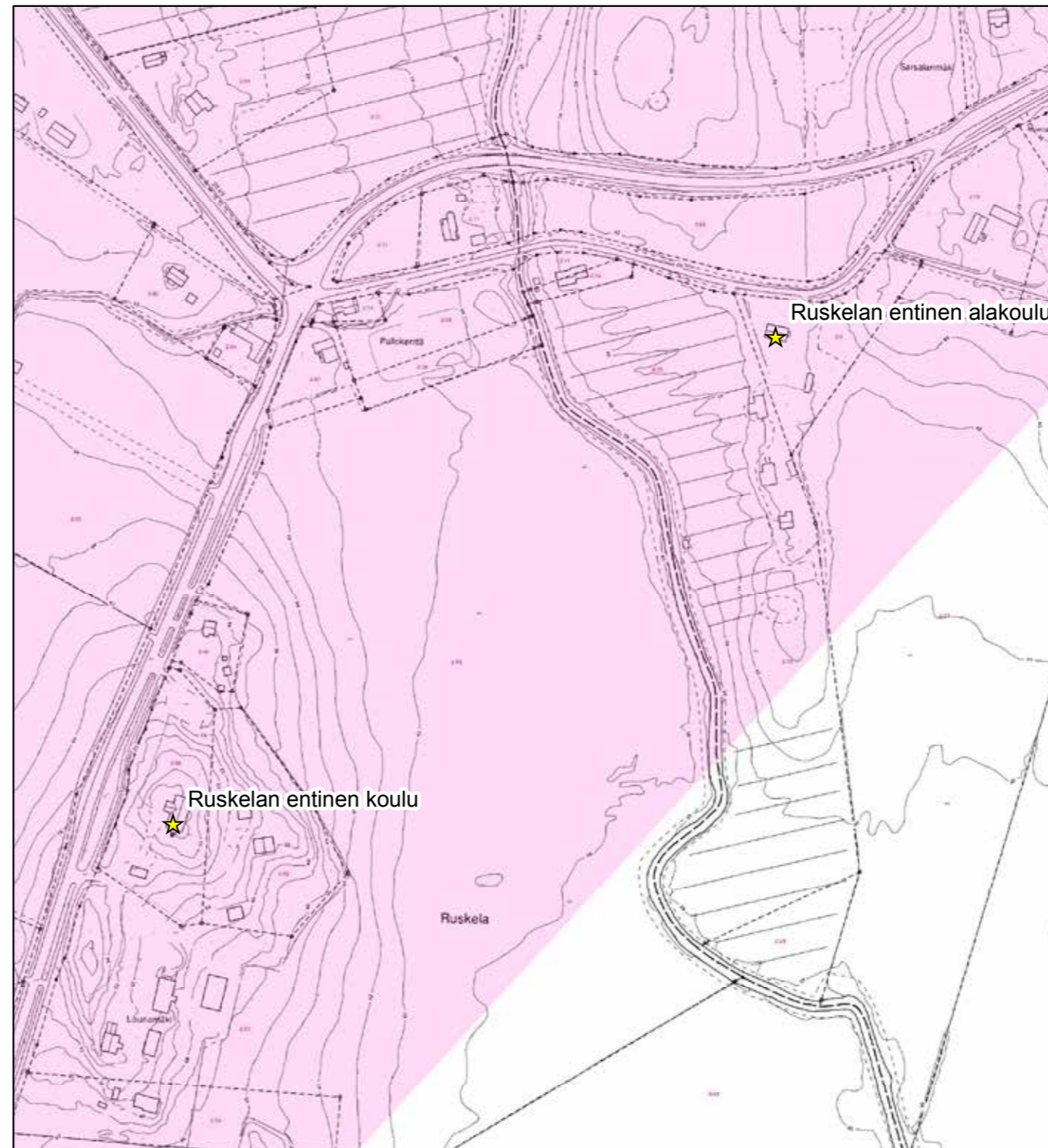
229B Ruskelan muutamotorni Rantamon maiden tienoilla.

229 Ruskelan vanhaa kylänmäkeä ja Ruskelan muutamotorni 229B.

229 Uusi Ruskelankylä

Käytännössä uusi Ruskelan kylä on haja-asutusta ja omilla tilakeskuksillaan sekä tonteillaan sijaitsevaa asutusta. Varsinaista rakennettua kylämaisemaa ei ole, on vain hajanainen, lähinnä hallinnollinen alue, jossa kylä syntyy asukkaiden mahdollisesta yhteisöllisyydestä. Keskusalueeksi voi luonnehtia lopetettujen koulujen ja Monsantien välistä asutuksen ja maisematekijöiden; teiden risteys, Sarsalanoja ja tiiviimpi asutus kohtaamista pienellä alueella. Koulun loputtua kylätoiminta pohjautuu enemmän muulle toiminalle. Nauhamainen kylä on muodostunut pitkälti 1800-luvun lopun ja 1930-luvun välillä ja täydentynyt hitaasti uusilla rakennuspaikoilla. Avoimen maiseman ja asutuksen suhde tulee säilyttää: peltoaukealle ei lisää rakentamista, vaan rakennuspaikat pitää löytyä metsänreunoista ja muutoin luonnollisista rakennuspaikoista. 2 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

229 Toimelan talo, entinen kauppa 1950-luvun alusta on Monsan risteyksen kiintopiste.

229 Monsan risteyksestä näkymä Sarsalanpellolle ja -mäelle.

229 Uutelan peltoaukea on seudulle tyypillistä savitasankoa.

229 Monsan risteys kohti etelää.

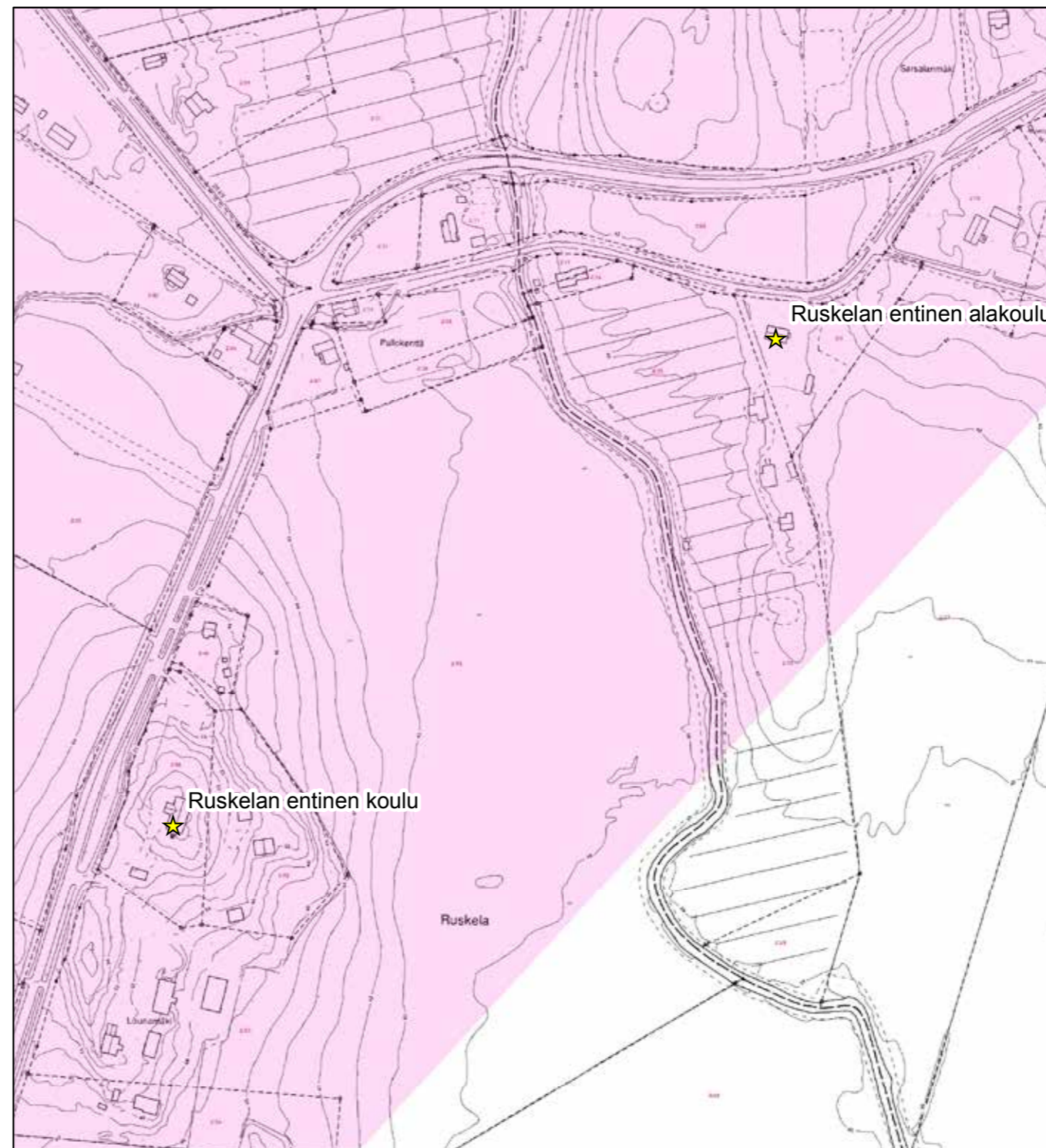
229 Monsan risteys kohti pohjoista.

229 Uutelan viljankuivaamo ja lato Monsantien eteläpuolella.

100. Ruskelan koulu

Ruskelan yläkoulun rakennus valmistui vuonna 1912 kyläläisten rakentamana. Tätä ennen koulua käytiin pari vuotta Lounamäen talon salissa, Rusutjärvellä ja Kirkonkylällä; ns.pikkulasten koulua käytiin Nybergin koulussa Vanhankylän kartanon Holjamäellä. Yläkoulun suunnittelusta vastasi rakennusmestari K.J. Winqvist käyttäen mitä ilmeisimmin mallinaan naisopettajan koulun mallipiirustusten n:o 1. Koulu sijaitsee Paijalantien pohjoispäässä, tien vierellä. Kunnanarkistossa oleva pohjapiirros on signeeraamaton mutta suunnittelijan nimi ilmenee rakentamistoimikunnan pöytäkirjoista.⁵¹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

51 Matias Korkiavuori, Tuusulan aikakirjat XIVs.66-70

Suorakaiteen muotoisen koulun pohjakaava jakautuu kolmeen osaan. Poikittain rakennuksen pohjoispäähän sijoitettiin käsityösali. Pitkittäin rakennuksen keskelle tulivat luokkahuone ja oppilaseteinen, eteläpäähän puolestaan omalla sisäänkäynnillään varustettu opettajan asunto.

Koulun sisätilat ovat lähes entisellään, joskin pinnoitteita on muutettu. Satulakattoinen, frontonilla varustettu talo on hirsirakenteinen. Se on pystyvuorattu peiterimalla ja maalattu punaiseksi. Rakennus on kunnan monien muiden koulujen tapaan saanut 1970-luvun puolivälissä huonosti istuvan lisäsiiven. Osayleiskaavassa koulu on merkitty sr(16)-merkinällä.

Koulutoiminta lopetettiin vuonna 2006 ja koulukiinteistö on siirtynyt yksityisomistukseen vuoden 2014 lopulla. **2 LUOKAN KOHDE**

100 Ruskelan kansakoulun eteläpäätty. PS.

100 Ruskelan koulu 2005. PS.

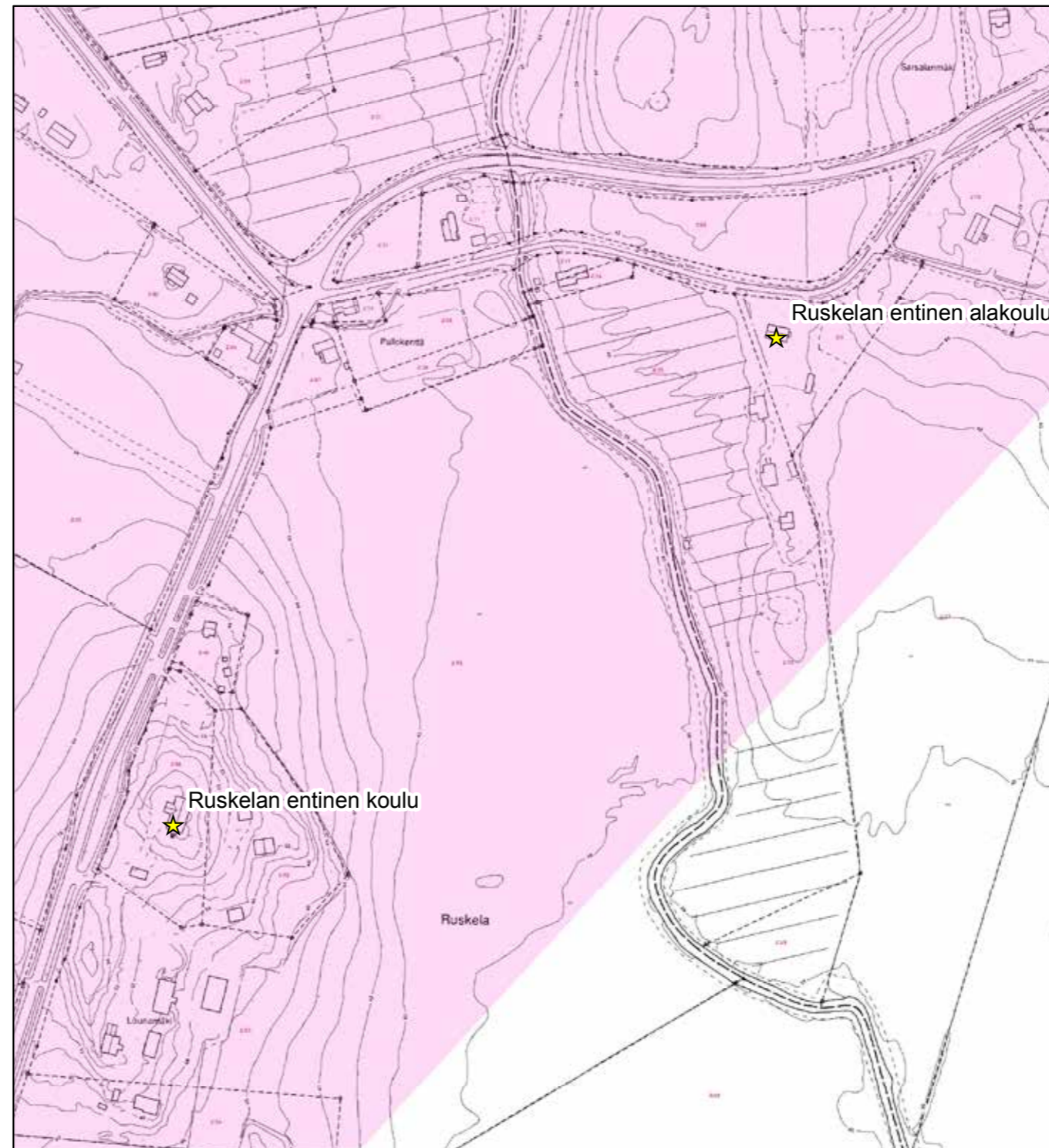
100 Ruskelan koulu palautetaan alkuperäiseen muotoon 2015.

100 Ruskelan koulun suuri kivi.

101. Ruskelan entinen alakoulu

Ruskelan alakouluna toimi Nybergin koulu Holjamäellä, kunnes oma alakoulu rakennettiin vuosina 1928-29 osana kunnan laajaa ylä- ja alakansakoulujen rakennusohjelmaa. Siinä käytettiin samoja piirustuksia kuin muissakin 1920-luvun alakouluissa - käytännössä Ruskelan koulu on kopio Nahkelan alakoulusta. Ruskelan alakoulun piirustukset signeerasi rakennusmestari J.A. Aarnio. Talon urakoivat kirvesmiehet Frans ja Otto Lahti, J.K. Niemi ja Reino Laine.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 45 90 180 Metriä

Koulu on Paijalan ja Ruskelan kauniin viljelysmaiseman pohjoislaidalla, Ruskelantieltä etelään. Muiden samojen piirustusten perusteella tehtyjen koulujen tavoin se on yleishahmoltaan ja yksityiskohdiltaan klassistinen, satulakattoinen, ja pystyvuorattu hirsirakennus. Sen länsipäädyssä on poikittain luokkahuone, keskellä ja itäpäässä oppilaiden eteinen ja opettajan asunto. Itäpäädyssä on erillinen sisäänkäynti asuntoon. Koulukäyttö loppui vuonna 1976, jolloin koulusta tuli kylän toimintakeskus, kudonta-asema⁵² aina siihen asti kunnes kunta myi koulun vuosien 2002-2005 välillä. Koulu on nykyään asuinkäytössä, se on maisemallisesti ja rakennushistoriallisesti tärkeä entinen koulurakennus. Osayleiskaavassa koulu on merkitty sr(15)-merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE**

101 Ruskelan entinen alakoulu idän suunnasta. PS.

101 Ruskelan entinen alakoulu, pohjoispääty. PS.

52 Matias Korkiavuori, Tuusulan aikakirjat XIV, s. 69-70.

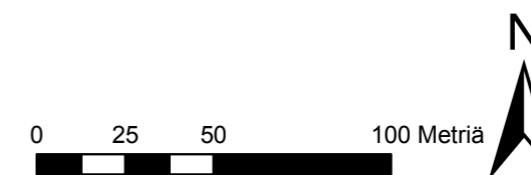
102. Lammaskallio

Lammaskallio on Vanhakylän kartanon vanha torppa, joka vuonna 1785 korotettiin rälssitilaksi ja lahjoitettiin kolmen muun rälssitilan kanssa Vanhakylän kartanon omistajalle, vänrikki Nils Stålhanelle tämän aktiivisen pellonraivaustyön kiitoksena. Heti seuraavana vuonna Stålhane myi Vanhankylän kartanon pojalleen ja muutti itse Lammaskallioon. Tila on mainittu ensimmäisen kerran nimeltä vuonna 1755 kirkonkirjoissa.⁵³ Isojaossa Lammaskallio ja Mykkylä jäivät yhteen ja erotettiin toisistaan lopullisesti vasta 1801. Gustafsholminkin nimellä tunnettu tila kuului pitäjän suurimpiin. Sillä tiedetään 1800-luvun vaihteessa olleen 8 torppaa, joista vanhin oli perustettu jo 1759 eli ennen isojakoa. Stålhanen sukua eli Lammaskalliossa vuoteen 1874 asti, jonka jälkeen talo siirtyi Stålhanen väyn hallintaan. Tila siirtyi 1920 Aktiebolaget Gustafsholmin haltuun, joka myi tilasta muutaman pienemmän määräalan ennen konkurssia vuonna 1924. Lammaskallion osti maanviljelijä Pekka Roiha, joka erotti itselleen Nummenalan torpan vuonna 1925 ja myi loput Lammaskalliosta sitä edelleen omistavalle Heikkilän suvulle.⁵⁴

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännosalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

53 Suur-Tuusulan historia II, s.29, 64-66 ja Suur-Tuusulan historia III, s. 82-83.

54 Juhani Olasmaa, Tuusula-seuran aikakirja XIII, s.113-116.

Lammaskallion rakennukset ovat peltojen ympäröimällä kauniilla mäennyppylällä, Tuusulanjärven rannassa lähellä Järvenpään rajaa. Tilan vanha ja uusi päärakennus on sijoitettu tontin korkeimmalle kohdalle, jonnekin verran talousrakennuksia ylemmäksi. Vanhempi päärakennus on ainakin vanhimmilta osiltaan vuoden 1860 tienoilta.⁵⁵ Satulakattoinen, hirsirakenteinen talo on saanut nykyisen ulkoasunsa vuosien 1950-51 muutostöissä. Tuolloin mm. ikkunat, kuisti ja vuoraus menettivät perinteisen ilmeensä.

Uudempi päärakennus (**102a; luokka 1**) vuodelta 1914 on poikittain vanhaan päärakennukseen nähden ja on sitä jonkin verran pienempi. Talo on taitekattoinen, umpikuistilla varustettu, rapattu hirsirakennus on 1910-luvun alusta. Rakennuksen on suunnitellut tilaa jonkin aikaa 1900-luvun alussa isännöinyt rakennusmestari Karl-Johan Winqvist, joka vuonna 1920 muutti ostamaansa Johannisbergin kartanoon.

Taloussrakennuksista komein on vuonna 1911⁵⁶ valmistunut tiilirakenteinen, rapattu, tiiliornamentiikalla koristeltu harjapäädystä aumattu harjakattoinen, poikkipäädellä varustettu navetta (**102c; luokka 2**). Kaksi-osaisen hirsiaitan (**102b; luokka 1**) toinen puolisko on vuodelta 1864.⁵⁷ Puistomainen ympäristö antaa pihapiirille viehättävän yleisilmeen. Osayleiskaavassa pihapiiri on merkitty sr-7 -merkinnällä. **2 LUOKAN KOHDE**

102A Lammaskallion uusi päärakennus, pääjulkisivu. PS.

102A Lammaskallion uusi päärakennus, rapattu hirsitalo pohjoispääty. PS.

102B Lammaskallion aittarivi, pariluhti ja vilja-aitta. PS.

55 Talon kellarissa oli vuonna 1993 nähtävillä vanhaa, luonnonkivistä ja lohkareista muurattua kivijalkaa ja uuninarinaa: tekniikka muistuttaa Vanhankylän kartanon yläpyttingin vanhimman osan perustusta. Talon vanhin osa saattaa olla 1700-luvun lopulta. Vähätalo on tutustunut taloon kesällä 1993 työharjoittelussa.

56 Vuosiluku on navetan seinässä.

57 Vuosiluku aitassa.

102C Lammaskallion navetta idästä. PS.

102A Lammaskallion uusi päärakennus, rapattu hirsitalo pohjoispääty. PS.

102 Lammaskallion talli, navetta 102C sekä uusi läpiajettava lantala. PS.

102 Lammaskallion peltoaukea ja tilakeskus Lounamäeltä nähtynä.

102 Lammaskallion vanha, 1950-luvulla muodistettu päärakennus. PS.

102 Lammaskallion vanha päärakennus etelästä. PS.

Nils Westermärkin vuosina 1781-82 laatimalla isojakokartalla Lammaskallion torppa on nykyisellä paikallaan ja pajan tienoilla on Jackolan torppa, jonka pohjoispuolella on pihattopelto eli torpassa on ollut kotieläimiä. Tuusula > Vanhakylä / Gammelby; Egokarta med delningsbeskrifning 1782-1782 (B49:2/1-16). KA.

Mykkylän ja Lammaskallion tilukset vuosina 1857-1860. Vanhakylä / Gammelby; Mykkälä och Lammaskallio hemman: karta, förrättningsprotokoll och egobeskrifning 1858-1864 (B49:2/17-28). KA.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi, kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005.

Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (<http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat>)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (<http://www.kartta.nls.fi>)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuori, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukin alueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie. Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiseksi. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskenäinen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950. Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O. 1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto Oy. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta, 1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961. Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtiasta. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A. Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote. 1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylihallitus, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomaiset rakennustaide keskialjalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. <http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html> (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus.LUKE>.

<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

Jokela, Kauhanen. Artikkelit Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

<http://89.66.1.16/hansen/index.htm>

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

Aatu Moilanen, "OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA." Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939" väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen "Oma tupa - oma lupa" Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miettisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmlundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

